

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Zkracující jednání dlužníka a ochrana proti němu

Plzeň 2022

Dana Krymová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra občanského práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Zkracující jednání dlužníka a ochrana proti němu

Zpracovala: Dana Krymová

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Alena Bányaiová, CSc.

Plzeň 2022

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Dana KRYMOVÁ**
Osobní číslo: **R17M0150P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Zkracující jednání dlužníka a ochrana proti němu**
Zadávající katedra: **Katedra občanského práva**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Obecně k právnímu jednání
3. Zkracující jednání a relativní neúčinnost
4. Ochrana věřitele
5. Srovnání s úpravou v insolvenčním zákoně
6. Hodnocení stávající právní úpravy
7. Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

viz příloha

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Alena Bányaiová, CSc.**
Katedra občanského práva

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2021**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2022**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 30. června 2021

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen 2022

.....

Dana Krymová

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce JUDr. Aleně Bányaiové, CSc. za odborné vedení, cenné rady a čas, jenž práci věnovala. Rovněž bych ráda poděkovala své rodině a svému příteli za podporu, která mi byla poskytována v průběhu celého mého studia.

Obsah

Seznam použitých zkratk	8
Úvod	9
1. Obecně k právnímu jednání	11
1.1 Právní jednání jako právní skutečnost	11
1.2 Pojem právního jednání a pojmové znaky	13
1.3 Náležitosti právního jednání	16
1.4 Vady právního jednání a jejich následky	20
2. Zkracující jednání a relativní neúčinnost	23
2.1 Vztah dlužníka a věřitele	23
2.2 Zkracující jednání	25
2.3 Relativní neúčinnost právního jednání	29
2.4 Srovnání relativní neúčinnosti s odporovatelností dle občanského zákoníku z roku 1964	31
3. Ochrana věřitele	36
3.1 Odpůrčí žaloba	37
3.1.1 Aktivní věcná legitimace	37
3.1.2 Pasivní věcná legitimace	40
3.1.3 Skutkové podstaty odporovatelnosti	42
3.1.4 Následky úspěšně podané odpůrčí žaloby	50
3.1.5 Poznámka u věcí zapsaných ve veřejném seznamu	55
3.2 Výhrada neúčinnosti	55
3.3 Předběžné opatření	56
3.4 Žaloba na náhradu škody	58
4. Srovnání s úpravou v insolvenčním zákoně	64
4.1 Vztah občanského zákoníku a insolvenčního zákona	64
4.2 Neúčinnost dle insolvenčního zákona v komparaci	65
5. Hodnocení stávající právní úpravy	69
5.1 Hodnocení ve vztahu k původní právní úpravě	69
5.2 Hodnocení současné právní úpravy	70
Závěr	73
Resumé	75
Seznam použitých pramenů	76

Seznam použitých zkratek

ObčZ 1950	zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
ObčZ 1964	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
ObčZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
InsZ	zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)
TrZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Úvod

Ve své diplomové práci se věnuji tématu zkracujícího jednání dlužníka a ochraně věřitele proti němu. Toto téma jsem si vybrala proto, že se jedná o jednu ze stěžejních oblastí soukromého práva, která se stále mění a vyvíjí, a zároveň je velmi blízká každodennímu životu. Každý z nás se jednou může ocitnout v situaci, kdy mu někdo dluží peníze, a namísto toho, aby tento dlužník svůj dluh splatil, začne se zbavovat svého majetku nebo jej jinak znehodnocovat. Pro tyto případy je dobré vědět, jakými způsoby se lze před takovým jednáním chránit. Cílem této práce je proto objasnit, co je zkracujícím jednáním, přiblížit jednotlivé prostředky ochrany proti němu a jejich využitelnost v praxi, podat o nich obecný výklad a rovněž poukázat na některé problematické oblasti v současné právní úpravě. V zásadě by tak práce měla zodpovědět následující otázky: (1) Co je považováno za zkracující jednání? (2) Kdo se může zkracujícího jednání dopustit a vůči komu? (3) Jak se lze proti zkracujícímu jednání bránit? (4) Poskytuje naše současná právní úprava věřiteli dostatečnou ochranu před zkracujícím jednáním?

Předkládanou práci jsem kromě úvodu a závěru systematicky rozčlenila do pěti hlavních kapitol, které se dále člení na podkapitoly.

Pojednáváme-li o problematice zkracujícího jednání, je nejprve třeba vymezit právní jednání obecně. Tomu je věnována první kapitola práce, v rámci níž nejprve zasazují právní jednání do kontextu právních skutečností, navazují jeho zavedením do právního řádu v podobě právního úkonu a následnou terminologickou změnou, a pomocí pojmových znaků jej definují. Dále pokračují vymezením náležitostí, které musí právní jednání splňovat, a vad, kterými právní jednání může trpět. Kapitulu zakončují krátkým seznámením s jednotlivými následky vadného právního jednání, neboť jedním z nich je i pro práci důležitá relativní neúčinnost.

Ve druhé kapitole se nejprve zabývám objasněním vztahu mezi dlužníkem a věřitelem obecně, přičemž upozorňuji na odlišné pojetí dlužníka v souvislosti s relativní neúčinností. Dále čtenáře seznamuji s tím, jaká jednání lze považovat za zkracující a definuji je zejména pomocí judikatury, kterou doplňuji o názory některých odborníků. Navazují pojednáním o samotném institutu relativní neúčinnosti, který je určen k ochraně věřitele před již vymezeným zkracujícím jednáním dlužníka, zmiňuji se o jeho zákonném vymezení a podstatě, a stručně

vysvětlují, že se věřitel může domoci této ochrany prostřednictvím odpůrcí žaloby. Na závěr poukazují na změny, kterých institut relativní neúčinnosti dle ObčZ doznal oproti předchozí právní úpravě.

Třetí kapitola je zaměřena již na konkrétní prostředky ochrany věřitele, největší pozornost je přitom věnována odpůrcí žalobě jakožto nástroji k dosažení relativní neúčinnosti. V této části proto objasňují, kdo je k jejímu podání oprávněn a proti komu odpůrcí žaloba směřuje, jinými slovy se zabývám aktivní a pasivní věcnou legitimací, a upozorňují na to, že nelze odporovat jakémukoliv zkracujícímu jednání, nýbrž je potřeba zároveň naplnit některou ze skutkových podstat, jejichž popisem dále pokračují. Pojednání o odpůrcí žalobě završují vysvětlením, jaké následky nastávají v případě, že je tato žaloba úspěšná, zejména pak rozebírám z rozhodnutí vzešlé nároky věřitele, jakož i práva a povinnosti odpůrce. Kromě odpůrcí žaloby se věnuji i jiným možným prostředkům ochrany věřitele, počínaje výhradou práva dovolat se relativní neúčinnosti právního jednání, již může věřitel užít v případě, kdy ještě nelze podat odpůrcí žalobu. Pokračuji rozbořím institutů, jejichž primárním účelem není ochrana věřitele a lze je proto považovat v tomto smyslu spíše za doplňkové, mířené na posílení věřitelova postavení. Těmi jsou předběžná opatření, jichž lze využít pro oblast ochrany věřitele pouze mimořádně, a žaloba na náhradu škody, jejíž možné využití v této oblasti analyzuji na podkladě článku L. Tichého.

V následující, čtvrté kapitole se s ohledem na existenci speciální úpravy zkracujícího jednání a neúčinnosti obsažené v InsZ věnuji její komparaci s právní úpravou obecnou dle ObčZ. Nejprve se zaměřuji na objasnění vzájemného vztahu těchto dvou úprav, načež zmiňuji zásady, na nichž je insolvenční řízení postaveno, aby bylo možné snáze porozumět rozebírané problematice. V rámci druhé podkapitoly poukazují jednak na shody, jednak na odlišnosti obou úprav.

Předkládanou práci završuji kapitolou pátou, ve které zprvu hodnotím současnou právní úpravu relativní neúčinnosti ve srovnání s úpravou odporovatelnosti dle ObčZ 1964, a poté navazuji subjektivními úvahami o efektivitě současné právní ochrany věřitele celkově.

1. Obecně k právnímu jednání

Dříve než přistoupím k rozboru samotného tématu této diplomové práce, kterým je jednání dlužníka zkracující věřitele a následná věřitelova ochrana vůči němu, považuji za zcela nezbytné pro uvedení do problematiky vymezit institut právního jednání, neboť právě ten je jakýmsi základním stavebním kamenem zvoleného tématu, a proto je mu věnována celá první kapitola. Zpravidla právním jednáním totiž dochází ke krácení uspokojení dlužníkovy věřitele. Cílem této kapitoly však není podat naprosto vyčerpávající výklad o právním jednání, nýbrž spíše pojednat o jeho aspektech důležitých pro předkládanou práci.

1.1 Právní jednání jako právní skutečnost

Institut právního jednání právně upravuje ObčZ, konkrétně v hlavě V části obecné, ustanovení § 545 a násl., přičemž jej řadí mezi právní skutečnosti. Protože právní skutečnosti zahrnují kromě právního jednání také právní události, vyčlenil zákonodárce podle tohoto konceptu právním skutečnostem úvodní dva díly.¹ Pro ucelenost výkladu pokládám za nutné alespoň krátce pojednat o právních skutečnostech coby pojmu právnímu jednání přímo nadřazenému.

Ačkoliv ObčZ pojem právní skutečnost ve svých ustanoveních zmiňuje, například když hovoří o závazcích a jejich vzniku v § 1723, nikde jej výslovně nedefinuje. Jeho význam lze však bez větších obtíží zjistit z dostupné odborné literatury. Právní skutečností je tedy obecně každá objektivní skutečnost, k níž právo v objektivním smyslu přihlíží a současně s ní spojuje zamýšlené právní následky, jimiž rozumíme zejména vznik, změnu či zánik subjektivních práv a povinností.² Jinak řečeno, jedná se o lidská jednání a události, jež jsou dle objektivního práva relevantní.³

Mezi právně významné skutečnosti patří kromě právních jednání a událostí i jejich s právem nesouladné protějšky, kterými jsou protiprávní jednání a protiprávní

¹ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVORÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1297.

² Zúklínová, M. in DVORÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první. Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-187-3. s. 154.

³ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVORÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1297.

stavy.⁴ Právní následky jimi způsobené jsou právem odmítané, tzv. reprobované. Z toho vyplývá první možné kritérium, dle něhož lze právní skutečnosti třídit – jejich soulad či naopak rozpor s objektivním právem. Z hlediska přítomnosti prvku lidské vůle dále rozlišujeme právní skutečnosti objektivní, které na volním lidském chování nejsou závislé, a subjektivní, které ve volním lidském chování naopak spočívají. Zatímco právní události a protiprávní stavy, které jsou objektivními právními skutečnostmi, mohou nastat, aniž je k tomu zapotřebí lidské vůle, podstatou subjektivních právních skutečností, do nichž se řadí právní a protiprávní jednání, je naopak vůle jedince projevená navenek.⁵ Pro lepší představu lze jako právní událost uvést narození či smrt fyzické osoby, protiprávním stavem pak může být například povodeň.

Ze všech čtyř vyjmenovaných druhů právních skutečností, tedy jednání právního a protiprávního, právní události a protiprávního stavu, které vznikly kombinací dvou výše zmíněných hledisek, věnuje ObčZ největší pozornost právě institutu právního jednání jakožto právní skutečnosti nejvýznamnější, a to i co do počtu ustanovení. Jeho prostřednictvím se totiž realizuje jedna ze základních zásad soukromého práva, kterou je autonomie vůle.⁶ Ta dává soukromoprávním subjektům možnost svobodně se rozhodnout, zda, případně s kým a ohledně čeho právně jednat.

Již bylo v úvodu řečeno, že právní skutečnosti disponují schopností vyvolat zamýšlené právní následky, což znamená, že způsobují vznik, změnu nebo zánik subjektivních práv nebo povinností. Bylo by ovšem chybou myslet si, že tuto schopnost mají pouze právní skutečnosti, ačkoliv je to pro soukromé právo situace zcela typická. Příčinou právních následků neboli právním důvodem, jak jej právní teorie označuje, totiž může být i sám zákon a k právním následkům pak dochází přímo ze zákona. S tím se ovšem v tomto odvětví práva mnohokrát nesetkáme.⁷

⁴ TICHÝ, L., *Obecná část občanského práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-483-4. s. 13.

⁵ Zuklínová, M. in DVORÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první. Obecná část*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-187-3. s. 155.

⁶ Melzer, F. in MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 465.

⁷ Kindl, M. in KINDL, M.; ROZEHNAL, A. *Nový občanský zákoník. Problémy a úskalí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, ISBN 978-80-7380-516-6. s. 72.

1.2 Pojem právního jednání a pojmové znaky

Institut právního jednání byl do našeho právního řádu zaveden již ObčZ 1950, tehdy však nesl označení *právní úkon*. V této podobě ho převzal i následující ObčZ 1964 s odůvodněním, že výraz právní úkon vyhovuje nejen řeči české, ale i slovenštině. Terminologickou změnu institutu přinesl až ObčZ, když s účinností od 1. ledna 2014 tento výraz opustil, neboť již nebylo třeba nadále užívat pojmu kompromisního zároveň pro oba jazyky, a navrátil se k tradičnímu označení *právní jednání*.⁸ Jde o výraz z hlediska jazykové stránky pro češtinu vhodnější, neboť zní mnohem lépe, že někdo „právně jedná“, než že „činí právní úkon“. Pojem právního jednání lze označit za tradiční či staronový zejména proto, že již Obecný zákoník občanský z roku 1811, známý taktéž jako ABGB, který u nás platil až do roku 1950, obsahoval termín právní jednání, a to například v ustanovení § 859.⁹

Protože z důvodové zprávy nevyplývá, že by zákonodárce touto záměnou právních pojmů zamýšlel více než pouhou změnu v terminologii, není z mého pohledu důvod pochybovat o tom, že judikaturu přijatou k výkladu pojmu právního úkonu lze nadále využívat i k výkladu pojmu právního jednání dle ObčZ. S tímto názorem se mimo jiné ztotožňuje M. Kindl, který vychází z toho, že jde pouze o jiné pojmenování téhož institutu.¹⁰ Obdobně se k tématu vyjadřuje také M. Zuklínová, která ovšem tyto dva pojmy nepovažuje za totožné.¹¹ Závěru o judikatuře pak nahrává i skutečnost, že některé právní předpisy nadále pojem právní úkon zachovávají a pracují s ním, ačkoliv byl již dávno nahrazen pojmem právního jednání. Příkladem takového právního předpisu může být InsZ, který užívá pojmu právní úkon v místech, kde hovoří o jeho neplatnosti a neúčinnosti.¹² Judikatura je konstantní, a tudíž použitelná, především v otázce pojmových znaků právního jednání. Nejvyšší soud totiž v rámci své rozhodovací činnosti dospěl k závěru, že pojmové znaky právního úkonu, jimiž jsou vůle, projev vůle a zaměření této vůle

⁸ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz

⁹ Melzer, F. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 465.

¹⁰ Kindl, M. in KINDL, M.; ROZEHNAL, A. a kol. *Občanský zákoník: praktický komentář*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019. ISBN 978-80-7380-742-9. s. 332.

¹¹ Zuklínová, M. in DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první. Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-187-3. s. 156.

¹² Kindl, M. in KINDL, M.; ROZEHNAL, A. a kol. *Občanský zákoník: praktický komentář*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019. ISBN 978-80-7380-742-9. s. 333.

na právní následky, které právní předpisy s takovým projevem vůle spojují, jsou totožné s pojmovými znaky právního jednání.¹³

Na rozdíl od dosavadní právní úpravy ObčZ pojem právního jednání vědomě výslovně nedefinuje a vymezení tak ponechává na právní vědě a judikatuře. Děje se tak po vzoru většiny nám blízkých civilních kodexů, kdy F. Melzer uvádí jako příklady již zmíněný Obecný zákoník občanský, dále německý BGB nebo švýcarský ZGB.¹⁴ ObčZ 1950 se sice pokusil o definici pojmu právní úkon, nicméně jej nakonec vyznačil pouze demonstrativně, když uvedl, že „*právním úkonem je zejména také projev vůle založit, změnit anebo zrušit právo nebo povinnost*“. Kromě toho měl totiž právní úkon současně zahrnovat i jednání subjektu, které se nezaměřovalo na vyvolání právních následků, tedy např. nález věci.¹⁵ ObčZ 1964 oproti svému předchůdci naopak usiloval o úplné vymezení pojmu, a proto jej definoval jako „*projev vůle směřující ke vzniku, změně nebo zániku těch práv nebo povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují*“. Nakonec i tato definice byla z důvodu nepřesnosti změněna novelizačním zákonem č. 509/1991 Sb., když zákonodárce připustil, že mohou existovat i takové právní úkony, které směřují k jiným než zde uvedeným důsledkům. Znovu se tak přešlo na vymezení demonstrativní a ve své finální podobě ObčZ 1964 definoval pojem právního úkonu jako „*projev vůle směřující ke vzniku, změně nebo zániku těch práv nebo povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují*“. Právě tyto problémy spojené s pokusy o legislativní definici vedly k tomu, že ObčZ záměrně vymezení pojmu právního jednání vynechal.¹⁶ Jelikož není vždy v silách zákonodárce myslet na všechny situace, které mohou v souvislosti s konkrétním pojmem v aplikační rovině nastat, a je tak poměrně obtížné jej správně vymežit, považují tento krok za rozumný.

K vymezení pojmu právního jednání nám vcelku dobře poslouží, vzhledem ke zmíněné absenci definice pojmu v současné právní úpravě, výčet jeho pojmových znaků. Ty vyjadřují podstatu právního jednání a odlišují ho tak od jiných právních skutečností, přičemž z různých ustanovení ObčZ lze dovodit, že se na nich oproti právnímu úkonu nic podstatného nezměnilo. Pojmovými znaky právního jednání

¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 10. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2585/2007

¹⁴ Melzer, F. in MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 466 – 467.

¹⁵ Melzer, F. in MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 467.

¹⁶ Tamtéž.

jsou projev vůle jednajícího, zaměření tohoto projevu vůle na vznik, změnu či zánik práv a povinností, a uznání neboli aprobace právním řádem. Právním jednáním můžeme tedy chápat projev vůle subjektu práva, jenž směřuje k vyvolání právních následků, které právní řád s takovým projevem vůle spojuje.¹⁷ Je však zapotřebí, aby byly naplněny všechny tyto znaky současně, v opačném případě vůbec nemůže být o právním jednání řeč.¹⁸

Projev vůle

Nejpodstatnější složkou čili základem každého právního jednání je projev vůle. Je jím určité jednání, v němž je vyjádřena vůle směřující k právnímu následku a jehož prostřednictvím tedy právní subjekt dává ostatním na vědomí, že podle jeho vůle mají nastat určité právní následky.¹⁹ Sestává ze stránky vnitřní, tedy vůle, a stránky vnější, jíž je projev této vůle, přičemž dohromady tvoří jeden celek. Pokud subjekt určitý právní následek pouze zamýšlí a ve vnějším světě toto své chtění nijak nevyjádří, nelze hovořit o právním jednání, neboť zde absentuje příslušný projev vůle.²⁰ Vůli může jednající projeviti dle ustanovení § 546 ObčZ konáním nebo opomenutím, přičemž v obou případech tak může učinit výslovně či jiným způsobem, který nevzbuzuje pochybnosti o tom, co chtěl vyjádřit. Právní teorie zmiňuje dva způsoby, jakými lze vůli nevýslovně projeviti, a sice konkludentně či mlčky. Jestliže se osoba chová tak, že i beze slov je z jejího jednání zcela zřejmé, jakou vůli chce tímto projeviti, hovoříme o konkludentním způsobu projevu vůle. Při projevu vůle mlčky osoba naopak vůbec nekoná a v situaci, kdy je třeba jednat, mlčí. Mlčení však může být projevem vůle zásadně jen tehdy, jde-li z něj dovodit, že se o projev vůle skutečně jedná.²¹

Zaměření na vyvolání právních následků

Kromě samotné existence projevu vůle je zapotřebí, aby tento projev jednajícího směřoval k nastoupení chtěných právních následků. Z hlediska právního

¹⁷ Handlar, J. § 545 Pojem právního jednání. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1939 - 1952. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹⁸ Melzer, F. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 469.

¹⁹ TICHÝ, L., *Obecná část občanského práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-483-4. s. 140.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Zuklínová, M. in DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první. Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-187-3. s. 157.

jednání by však byl irelevantní takový projev vůle, který by směřoval jen k nastoupení účinků faktických.²² Není nicméně nutné, aby si jednající uvědomoval všechny právní následky, které svým projevem vůle způsobuje. V běžném životě totiž málokomu bude zřejmé, že vlastně uzavírá kupní smlouvu, když si v obchodě koupí pečivo. Podstatná je pouze skutečnost, že jednající chce vyvolat ty právní následky, které jsou obsahem jím projevené vůle, a chce jimi být vázán.²³ V ustanovení § 545 pak ObčZ hovoří o tom, že pokud právní jednání vznikne, vyvolá „*právní následky, které jsou v něm vyjádřeny, jakož i právní následky plynoucí ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran*“.

Aprobace právním řádem

Posledním obecně akceptovaným znakem právního jednání je aprobace neboli uznání tohoto jednání právním řádem. Samotný projev vůle směřující k vyvolání určitých právních následků ke vzniku právního jednání ještě nevede. V opačném případě by totiž člověku postačovalo projevit vůli například k tomu, aby se cizí věc stala jeho a pouze na základě tohoto projevu by k ní nabyl vlastnické právo, což samozřejmě není žádoucí. Vznik právního jednání tedy závisí na tom, zda právní řád spojuje s takovým jednáním právní následky. Předně tak musí existovat právní norma, která ve své hypotéze dané jednání předpokládá a spojuje s ním příslušné právní následky.²⁴

1.3 Náležitosti právního jednání

K tomu, aby právní jednání bylo platné neboli existující, právem uznávané a způsobilé vyvolat zamýšlené následky v souladu s právem, musí splňovat zákonem stanovené předpoklady.²⁵ Tyto předpoklady nazýváme taktéž jako náležitosti právního jednání. Jakmile některá z náležitostí chybí a právní jednání tudíž nesplňuje požadavky na něj kladené, trpí právní jednání vadou. Podle závažnosti konkrétní vady, která se odvíjí od důležitosti toho kterého předpokladu, pak

²² Melzer, F. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 469.

²³ Handlar, J. § 545 Pojem právního jednání. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1939 - 1952. Dostupné z www.beck-online.cz.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ TICHÝ, L., *Obecná část občanského práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-483-4. s. 225.

vyvozujeme následky, které vada způsobila. Vadná právní jednání a jejich následky budou podrobněji rozebrány v další podkapitole.

Občanskoprávní teorie hovoří primárně o čtyřech skupinách náležitostí, jimiž jsou náležitosti subjektu, náležitosti vůle, náležitosti projevu vůle a náležitosti předmětu projevu vůle. Někdy bývá uváděna i pátá skupina, a to náležitost vzájemného poměru vůle a jejího projevu, kterou je zásadně jejich vzájemná shoda.²⁶ S ohledem na téma práce však nepovažuji za potřebné věnovat se náležitostem právního jednání v textu příliš obsáhle, z tohoto důvodu bude jejich charakteristika spíše stručnější.

Náležitost subjektu

Základním předpokladem, který právně jednající subjekt musí splňovat, je, že musí mít právní osobnost, což dle ustanovení § 15 odst. 1 ObčZ znamená způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti. Současně s tím však musí být tento subjekt v dostatečné míře svéprávný, to znamená svéprávný alespoň pro dané právní jednání.²⁷ Svéprávnost neboli způsobilost subjektu nabývat pro sebe práva a zavazovat se k povinnostem je zakotvena v ustanovení § 15 odst. 2 ObčZ. Bezpochyby tak k právnímu jednání bude způsobilý ten, kdo dosáhl plné svéprávnosti. Osoby, které zatím nenabýly plné svéprávnosti – nezletilí, a osoby, které byly ve svéprávnosti omezeny, mohou právní jednání uskutečnit samy pouze v rozsahu způsobilosti jim náležející. Pokud by omezeně svéprávný jednal nad rámec své způsobilosti, bude takové jednání dle ustanovení § 581 ObčZ neplatné. Totéž ustanovení ukládá, aby neplatností bylo sankcionováno i jednání osoby, která se nachází ve stavu duševní poruchy, pakliže kvůli ní není schopna právně jednat.

Náležitost vůle

Vůle jednajícího je podstatou každého právního jednání. Nejenže je právní jednání vůlí řízeno, ono bez ní zpravidla nemůže ani vzniknout. Vůle bývá definována jako „*vnitřní psychický vztah jednajícího k zamýšlenému (chtěnému) právnímu následku*“.²⁸ Zásadní pro vznik právního jednání je tedy existence vůle,

²⁶ Zuklínová, M. in DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první. Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-187-3. s. 158.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Handlar, J. § 551 Nedostatek vůle. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1965. Dostupné z www.beck-online.cz.

pakliže ta absentuje, o právní jednání vůbec nejde, jak praví ustanovení § 551 ObčZ. Samotná přítomnost vůle jednajícího ovšem nestačí, rovněž je třeba, aby byla vůle navenek projevena, tzv. komunikována. Musí však dosahovat i určitých zákonem stanovených kvalit. V prvé řadě musí být svobodná, jinými slovy jednajícím svobodně utvořena. O autonomii vůle zajisté nemůže být řeč v situaci, kdy byl jednající k právnímu jednání donucen, a to jak prostřednictvím fyzického násilí (*vis absoluta*), tak i toho psychického (*vis compulsiva*), které se v právní teorii označuje jako „bezprávná výhrůžka“.²⁹ Dále je třeba, aby vůle byla vážná, tedy aby jednající chtěl být svým projevem skutečně vázán a chtěl jím vyvolat zamýšlené právní následky, a aby naopak tímto jednáním nezastíral vůli jinou. Vůle, která byla projevena například v rámci divadelní hry, při výuce či byla projevena „jen na oko“, toto kritérium vážnosti nesplňuje. Konečně je také zapotřebí, aby existující řádná vůle byla prosta omylu a nebyla ovlivněna stavem tísně jednajícího.

Náležitost projevu vůle

Projev vůle musí taktéž splňovat řadu požadavků, které jsou na něj kladeny. Jednak musí být dostatečně určitý, jednak srozumitelný, a kromě těchto dvou vlastností musí mít za určitých okolností také náležitou formu. Určité právní jednání je takové jednání, z něhož lze bez pochybností určit, o jaké jednání se jedná, jaké právní následky způsobuje a co je jeho předmětem.³⁰ Práva a povinnosti v něm obsažené musejí být všem zúčastněným stranám natolik zřejmé, aby s jistotou věděly, jakým způsobem se mohou a mají chovat. Tato vlastnost tedy spočívá v jednoznačnosti právního jednání. Oproti tomu srozumitelnost projevu znamená, že jednající užije takových výrazových prostředků, které jsou rozpoznatelné a především pochopitelné pro stranu, jíž je projev vůle určen. Z projevu tedy musí být zcela jasné, co jím chtěl autor vyjádřit.³¹ Co se týče náležitosti formy, zde platí, že stejně jako ve všech moderních právních řádech, i v tom našem převládá zásada bezformálnosti právního jednání. Jinými slovy, každý má možnost svobodně si zvolit libovolnou formu právního jednání, a to buď ústní, písemnou nebo písemnou ve formě veřejné listiny. I svobodnou volbu formy lze však v určitých případech

²⁹ Zúklínová, M. in DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první. Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-187-3. s. 160.

³⁰ Zúklínová, M. in DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první. Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-187-3. s. 161.

³¹ TICHÝ, L., *Obecná část občanského práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-483-4. s. 232.

omezit, a to tehdy, vyžaduje-li určitou formu zákon, případně ujednání smluvních stran.³² Zákon ji předepisuje především u zvlášť významných či rizikových právních jednání, které vyvolají právní následky jen za předpokladu, že splní požadavek formy.³³ ObčZ tak činí například v souvislosti s nemovitostmi v ustanovení § 560, neboť se snaží upozornit na hodnotu a význam těchto statků, a proto u každého právního jednání, kterým se zřídí, převede, změní či zruší věcné právo k nemovité věci, vyžaduje formu písemnou.

Náležitost předmětu projevu

Předmět právního jednání lze chápat jako „*to, čeho se právní jednání týká, popř. to, čeho se týkají práva a povinnosti právním jednáním založené.*“³⁴ Náležitostí předmětu je v první řadě jeho možnost, kterou rozumíme jeho reálnou uskutečnitelnost. Plnění, které má být na základě dohody poskytnuto, musí být tedy objektivně fakticky možné. Typicky tak nepůjde o „modré z nebe“. Jestliže si však strany ujednají takové plnění, které je v danou chvíli nemožné, a zavazuje je tedy k něčemu od počátku nemožnému, pak je takové právní jednání sankcionováno absolutní neplatností dle ustanovení § 588 ObčZ. Počáteční nemožnost plnění je vadou právního jednání s následkem jeho neplatnosti a nelze ji zaměňovat s nemožností následnou, tedy takovou, která nastane až po platném uzavření právního jednání. Ta totiž nezpůsobí jeho neplatnost, ale povede k zániku celého závazku, v jehož důsledku je dlužník zbaven povinnosti plnit to, co bylo sjednáno.³⁵ Druhou náležitostí předmětu právního jednání je jeho právní dovolenost. V případě, že plnění není možné, a to nikoli z faktického důvodu, nýbrž z důvodu právního, hovoří se o nedovoleném předmětu právního jednání.³⁶ Klasickým příkladem předmětu, který zákon nepřipouští, je lidské tělo a jeho součásti.

³² Zuklínová, M. in DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první. Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-187-3. s. 162.

³³ TICHÝ, L., *Obecná část občanského práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-483-4. s. 234.

³⁴ Zuklínová, M. in DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první. Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-187-3. s. 164.

³⁵ Handlar, J., Dobrovolná, E. § 580 Rozpor s dobrými mravy a se zákonem. Počáteční nemožnost plnění. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2077. Dostupné z www.beck-online.cz.

³⁶ Zuklínová, M. in DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první. Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-187-3. s. 164.

Všechny tyto náležitosti, jak již bylo v úvodu této podkapitoly řečeno, musí právní jednání splňovat, aby vůbec mohla být řeč o jeho existenci. Přestože je však ObčZ zmiňuje, nehovoří o nich uceleně jako o předpokladech právního jednání, a proto je třeba tyto náležitosti dovodit *a contrario* z ustanovení o následcích vad právního jednání. Mezi jednotlivými náležitostmi a následky, které nastávají v případě jejich nedodržení, tzn. zdánlivostí, neplatností a neúčinností právního jednání, lze tedy konstatovat velmi úzkou souvislost. Protože se tato práce věnuje z velké části pojmu relativní neúčinnosti, nelze na tomto místě opomenout jednu náležitost, která v jejich výčtu běžně uváděna nebývá, a proto ani zde nebyla doposud zmíněna. Relativní neúčinnost, již upravuje ustanovení § 589 ObčZ, je následkem vady právního jednání spočívající v tom, že dlužník svým právním jednáním zkracuje uspokojení vykonatelné pohledávky věřitele. Z tohoto ustanovení tak lze dovodit, že poslední náležitostí, která se ovšem vztahuje jen na konkrétní aktéry, je absence zkracujícího jednání. Bylo by samozřejmě možné podřadit tuto náležitost pod „dovolenost předmětu projevu“, nicméně mám za to, že se jedná o tak specifický předpoklad, že je vhodnější jej takto vyčlenit.

1.4 Vady právního jednání a jejich následky

Účelem každého právního jednání je vyvolat zamýšlené právní následky. To je možné jen tehdy, když právní jednání splňuje všechny náležitosti, které ho činí bezvadným. Pokud však jedna či více náležitostí absentují, požadavek bezvadnosti není naplněn a právní jednání je tak stíženo vadou, pro kterou se, dle její závažnosti, stává zdánlivým, neplatným anebo relativně neúčinným. Závažnost konkrétní vady je odvislá od významu té náležitosti, která v jednání chybí, a má přímý vliv na to, který z těchto následků vad právního jednání nastane. Pro úplnost lze dodat, že vady, o kterých je v textu řeč, se označují jako vady počáteční, a to proto, že postihují právní jednání při samotném jeho vzniku.³⁷

Nejzávažnějším následkem, který může v důsledku vadného právního jednání nastat, je jeho zdánlivost. Úpravu zdánlivého právního jednání, zvaného taktéž *non negotium*, nalezneme v ustanovení § 551 až 554 ObčZ. Ze samotného označení lze dovodit, že jde o jednání, které se pouze zdá být právním jednáním způsobujícím

³⁷ TICHÝ, L., *Obecná část občanského práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-483-4. s. 242.

právní následky, když ovšem zde více než kdy jindy platí lidové rčení, že „zdání klame“. Právnímu jednání je upřena samotná existence, a s tím samozřejmě i možnost vyvolat zamýšlené právní následky, protože postrádá pojmové znaky či esenciální náležitosti pro vznik právního jednání nezbytné. Důvody, pro které je nutno konstatovat nicotnost, tedy to, že právní jednání od počátku vůbec neexistuje, jsou absence vůle jednajícího, nevážnost vůle nebo neurčitost a nesrozumitelnost jejího projevu. O zdánlivé právní jednání jde ale nutně i v těch případech, kdy ObčZ užívá formulace, že se k takovému právnímu jednání nepřihlíží.³⁸ Taková právní norma je vždy kogentního charakteru.

Neplatnost neboli nulita je považována za nejčastější negativní následek vadného právního jednání. Vada spočívá v nedostatku té náležitosti, již zejména zákon, a ve výjimečných situacích také strany, pro právní jednání stanoví.³⁹ Neplatné právní jednání sice na rozdíl od toho zdánlivého vzniká a existuje, avšak v důsledku vady nevyvolává žádné právní následky, a proto se na něj hledí jakoby vůbec učiněno nebylo.⁴⁰ Úpravu institutu neplatnosti obsahuje ObčZ v ustanovení § 574 až 588, přičemž ihned v tom uvozujícím formuluje základní interpretační pravidlo, které ukládá, že „na právní jednání je třeba spíše hledět jako na platné než jako na neplatné.“ Toto pravidlo je projevem zásady *in favorem negotii*, jejíž podstatou je snaha o zachování právního jednání ve všech případech, kdy je to možné.⁴¹ Jak navíc praví důvodová zpráva, takové pravidlo vyhovuje potřebám běžných soukromoprávních styků a odpovídá tak samotné povaze soukromého práva. Lze totiž rozumně předpokládat, že ten, kdo jedná, jedná s úmyslem uzavřít smlouvu spíše platnou než neplatnou. Z tohoto důvodu ObčZ klade větší důraz na vůli jednajících osob než na doslovné znění jejich smluv, čímž dochází k ochraně autonomie vůle jakožto základní zásady občanského práva. Domnívám se však, že preference platných právních jednání má i svůj ekonomický důvod, a to proto, že samotný proces uzavírání nových smluv z důvodu neplatnosti těch původních může

³⁸ Zuklínová, M. in DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první. Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-187-3. s. 187.

³⁹ Zuklínová, M. in DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první. Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-187-3. s. 188.

⁴⁰ Zuklínová, M. in DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první. Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-187-3. s. 191

⁴¹ Handlar, J. § 574 *In favorem negotii*. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2014. s. 2055 – 2059. Dostupné z www.beck-online.cz.

být pro strany finančně nákladný. Neplatnost jako sankce vadného právního jednání tak má být až *ultima ratio*, tedy skutečně posledním řešením.⁴² ObčZ postihuje neplatností ta právní jednání, která se přiči dobrým mravům nebo která odporují zákonu, jakož i taková, podle nichž má být plněno něco od počátku nemožného. Rovněž takto sankcionuje právní jednání, jejichž vady spočívají v nezpůsobilosti či neschopnosti subjektu právně jednat, v nedostatku požadované formy anebo v přítomnosti omylu. Tyto hlavní důvody pro zneplatnění právního jednání uvádí ObčZ v ustanovení § 580 až 585. Zákon rozeznává dvě formy neplatnosti, a sice neplatnost absolutní a relativní. Rozlišit je lze dle toho, zda je účelem neplatnosti ochrana určité osoby, přičemž půjde o neplatnost relativní, nebo zda neplatnost směřuje k ochraně zájmů všech a bude se jednat o neplatnost absolutní.⁴³ Za obecný režim neplatnosti považuje současná právní úprava neplatnost relativní, zatímco ta absolutní je oproti předchozí právní úpravě upozaděna a nastává pouze v případech výslovně stanovených zákonem.⁴⁴

Konečně je následkem vady právního jednání také jeho relativní neúčinnost. Tou se rozumí „*stav, kdy určité právní jednání je v rozporu se zákonem, který má za účel ochranu určitých osob, a proto pozbývá (ztrácí) vůči těmto osobám právní účinky, jinak ovšem účinnost neztrácí*“.⁴⁵ Vada právního jednání v tomto případě spočívá ve skutečnosti, že právní jednání dlužníka zkracuje věřitele. Smyslem a účelem relativní neúčinnosti je tedy ochránit věřitele, a protože se tímto tématem zabývám ve své práci, rozeberu jej podrobně až v následující kapitole.

V zásadě není možné, aby jedno právní jednání bylo postihováno více sankcemi najednou, jinými slovy nikdy nedojde k jejich kumulaci. Je tedy vyloučeno, aby právní jednání zdánlivé, které v důsledku své vady ani nevzniklo, bylo zároveň sankcionováno neplatností či relativní neúčinností. Stejně tak je vyloučeno, aby neplatné právní jednání, na nějž se hledí jakoby ani nebylo učiněno, určil soud jako vůči věřiteli neúčinné.

⁴² Melzer, F. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 698.

⁴³ Zuklínová, M. in DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první. Obecná část. 2., aktualizované a doplněné vydání*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-187-3. s. 189.

⁴⁴ Handlar, J. § 588 Absolutní neplatnost. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 2133 - 2137. Dostupné z www.beck-online.cz.

⁴⁵ TICHÝ, L., *Obecná část občanského práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-483-4. s. 306.

2. Zkracující jednání a relativní neúčinnost

I právní jednání, která jsou z pohledu práva po formální stránce v pořádku a lze je považovat za jinak zcela bezvadná, mohou být stížena tím, že mají za účel zkomplikovat postavení jiných osob, případně jejich postavení bez úmyslu jednajícího fakticky komplikují.⁴⁶ Problém nastává v situaci, kdy je osobou na jedné straně věřitel a osobou na straně druhé dlužník, který jedná *in fraudem creditoris*, tedy k újmě věřitele. Právě proti jednáním, která věřitele zkracují a tím brání uspokojení jeho pohledávky, poskytuje ObčZ věřiteli ochranu institutem relativní neúčinnosti. V následujících podkapitolách bude proto rozebrán poměr mezi dlužníkem a věřitelem, dále jednání, jenž je považováno za zkracující, jakož i samotný institut relativní neúčinnosti, kterého se věřitel může v důsledku takového jednání domoci.

Zkracuje-li právní jednání dlužníka vykonatelnou pohledávku věřitele, může se věřitel dle ustanovení § 589 ObčZ prostřednictvím odpůřčí žaloby domáhat, aby soud určil, že dlužníkem učiněné právní jednání je vůči němu neúčinné. Je však třeba podotknout, že relativní neúčinnost není jakýmsi abstraktním pojmem, který nemá v praxi upotřebení. Zákonodárce k jeho vytvoření vedly především praktické zkušenosti, že dlužník, ve snaze vyhnout se splnění svého peněžitého závazku, omezí anebo zcela znemožní uspokojení pohledávky svého věřitele tím, že převede majetek ze svého vlastnictví ve prospěch jiné osoby a sám sebe přitom učiní nemajetným. Poté, co soud vysloví relativní neúčinnost, právní jednání zůstává nadále platným, vyvolávajíc všechny předvídané právní následky. Avšak v poměru mezi věřitelem a osobou, která od dlužníka nabyla majetek, se na tento právní vztah hledí, jako by k právnímu jednání nedošlo a jeho účinky nenastaly.⁴⁷

2.1 Vztah dlužníka a věřitele

Dlužník (*debitor*) a věřitel (*creditor*) jsou stranami závazkového právního poměru. Zatímco věřiteli náleží subjektivní právo na určité plnění od dlužníka, které

⁴⁶ Kindl, M. in KINDL, M.; ROZEHNAL, A. *Nový občanský zákoník. Problémy a úskalí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, ISBN 978-80-7380-516-6. s. 107.

⁴⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 11. 2002, sp. zn. 20 Cdo 364/2002; Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 10. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2432/2007

je označováno jako pohledávka, dlužník má naopak povinnost splněním dluhu věřitelovu pohledávku uspokojit. Z toho také vyplývá označení věřitele jako strany oprávněné a dlužníka jako strany povinné. Jejich práva a jim odpovídající povinnosti jsou obsahem závazku, který je definován jako „*typ občanskoprávního vztahu, na základě něhož je jeden z účastníků takového vztahu (dlužník) povinen druhému účastníku (věřiteli) poskytnout určitou, zpravidla majetkovou hodnotu, tj. plnění, a druhý účastník -věřitel- je oprávněn takové plnění od dlužníka požadovat*“.⁴⁸ Plnění je přitom vždy majetkové povahy, přičemž mívá podobu aktivní, spočívající v činnosti (*dare* – dát, *facere* – konat), nebo pasivní, která odpovídá nečinnosti (*omittere* – zdržení se něčeho, *pati* – strpění něčeho). Ke vzniku závazku může dojít na základě právního jednání, a to zejména ze smlouvy, dále pak z jednání protiprávního, tedy deliktu, jakož i z jiné právní skutečnosti, která je k tomu podle právního řádu způsobilá. Poslední ze jmenovaných může být například rozhodnutí soudu. Práva vyplývající ze závazků v právním smyslu upravuje ObčZ v hlavě I části čtvrté, konkrétně ustanovení § 1721 a násl., přičemž je nazývá relativní majetková.

Zde je nicméně potřeba upozornit, že pojem dlužník v souvislosti s relativní neúčinností nelze, s ohledem na specifičnost institutu, vykládat stejným způsobem jako v závazkovém právu. Soudy v rámci své rozhodovací praxe dovodily, že v tomto případě je nutné užít výkladu extenzivního. Dlužníkem tak nebude pouze ten, kdo je povinen plnit (tzv. hlavní dlužník), jako by tomu bylo v závazkovém právu, nýbrž i všechny další osoby, které jsou z důvodu akcesorické a subsidiární povinnosti zavázány věřitelovu pohledávku uspokojit.⁴⁹ Věřitel tak může odporovat právnímu jednání učiněnému hlavním dlužníkem nebo jeho ručitelem,⁵⁰ jakož i právnímu jednání manžela dlužníka, pokud má k uspokojení pohledávky dojít ze společného jmění manželů.⁵¹ Rovněž lze odporovat jednáním, které za dlužníka činí jeho zákonný nebo smluvní zástupce.⁵²

⁴⁸ HURDÍK, J. Závazek. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. Dostupné z www.beck-online.cz.

⁴⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 10. 1999, sp. zn. 31 Cdo 870/99; Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 8. 2018, sp. zn. 21 Cdo 620/2017

⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. 21 Cdo 1504/2012; Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 02. 2015, sp. zn. 21 Cdo 1611/2013

⁵¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 06. 12. 2016, sp. zn. 21 Cdo 2294/2016

⁵² Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1493.

2.2 Zkracující jednání

Zkracování věřitele právním jednáním dlužníka je ve své podstatě jeho objektivním znevýhodňováním, jenž spočívá v omezení nebo ztrátě věřitelovy možnosti uspokojit se z dlužníkovy majetku.⁵³ Může k němu dojít v důsledku jednání jak aktivního (konat), tak i omisivního (opomněl konat). Protože jde o esenciální pojem pro předkládanou práci, je nezbytné jej hned na úvod řádně vymezit. K výkladu pojmu zkracujícího jednání si lze dopomoci poměrně bohatou soudní judikaturou, a to především judikaturou vrcholné soudní instance.

Podle Nejvyššího soudu dochází ke zkrácení uspokojení věřitelovy peněžité pohledávky zejména tehdy, jestliže dlužníkovy právní jednání „vedou ke zmenšení majetku dlužníka a jestliže v důsledku nich nastalé zmenšení majetku má současně za následek, že věřitel nemůže dosáhnout uspokojení své pohledávky z majetku dlužníka, ačkoliv - nebýt těchto úkonů - by se z majetku dlužníka alespoň zčásti uspokojil“.⁵⁴ Z uvedené definice Nejvyššího soudu vyplývá, že věřitel může odporovat jednání, kterým došlo ke změně stávajícího dlužníkovy majetku, zpravidla když jej dlužník zmenšil anebo zamezil zvýšení svého jmění. A to především ve snaze zabránit tomu, aby se věřitel mohl zhojit na jeho majetku. Protože je ale odpůrcí právo subsidiární povahy, může se věřitel domáhat určení bezúčinnosti právního jednání teprve tehdy, když v jeho důsledku nemůže dosáhnout uspokojení z majetku dlužníka. Ke zkrácení věřitelovy pohledávky tedy nedojde, pokud dlužník navzdory odporovanému právnímu jednání nadále disponuje vlastním majetkem postačujícím ke zhojení věřitele.⁵⁵

Ve svých dosavadních rozhodnutích proto Nejvyšší soud vycházel z předpokladu, že se zkrácení věřitele dotýká pouze zmenšení majetku, jímž dlužník dosud ručil věřitelům za snadné uspokojení jejich pohledávek. Protože však zatížení dlužníkovy majetku zřízením věcného práva nepovažuje za jeho zmenšení, konstatoval Nejvyšší soud v jednom ze svých rozhodnutí, že zástavní smlouva, kterou dlužník ve prospěch odpůrce zastavil svoji nemovitou věc, nemůže být předmětem odporu. „V uvedeném smyslu nemohlo ani dojít k zákonnému

⁵³ PULKRÁBEK, Z. Odporovatelnost tzv. ekvivalentních právních úkonů. *Právní rozhledy*, 2009, č. 21, s. 753-760. Dostupné z www.beck-online.cz.

⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 1. 2002, sp. zn. 21 Cdo 549/2001; Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 6. 2021, sp. zn. 24 Cdo 658/2021

⁵⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 2. 2005, sp. zn. 30 Cdo 1606/2004

*předpokladu objektivního zkrácení uspokojení věřitelovy pohledávky, jestliže dlužníkův právní úkon v daném případě nevedl ke zmenšení jeho majetku a jestliže v důsledku toho nelze dovodit, že nebytí tohoto úkonu, by se věřitel z majetku dlužníka uspokojil.*⁵⁶ V jiném rozhodnutí zase vyloučil možnost odporovat právnímu jednání, kterým bylo zřízeno věcné břemeno.⁵⁷

K částečnému posunu došlo v roce 2013, když Nejvyšší soud svůj názor přehodnotil, ovšem jen pro případ zástavního práva. K dané problematice však přistoupil poněkud zvláště, když judikoval, že věřitel může „*odporovat právnímu úkonu, kterým zástavní věřitel uplatnil právo na uspokojení své pohledávky ze zástavy, k níž vzniklo zástavní právo na základě smlouvy o zřízení zástavního práva uzavřené mezi dlužníkem a zástavním věřitelem*“.⁵⁸ Samotnou smlouvu o zřízení zástavního práva však jako odporovatelný právní úkon odmítl. Formulace, kterou Nejvyšší soud v tomto případě zvolil, není příliš ideální. Čtenáře svádí k myšlence, že předmětné rozhodnutí je v rozporu se zákonným ustanovením § 589 ObčZ, neboť dle něho by mělo být věřitelem odporováno právnímu jednání *dlužníka*, nikoliv *zástavního věřitele*. Dle Z. Pulkrábka je proto třeba smysl přijatého řešení vidět v určení okamžiku, k němuž ke zkrácení věřitele dochází.⁵⁹

S uvedenými závěry Nejvyššího soudu se příliš neztotožňují. Dosavadní judikatura se v souvislosti s vymezením pojmu zkracujícího jednání příliš upíná na doslovný výklad tehdejšího ustanovení § 42a odst. 4 ObčZ (obdobně současný § 595 odst. 1 ObčZ), dle něhož se věřitel může domáhat uspokojení „*z toho, co odporovatelným právním úkonem ušlo z dlužníkovy majetku*“. V důsledku toho je na zkracující jednání nahlíženo zásadně jako na zmenšení dlužníkovy majetku, což jej omezuje víceméně na zcizení věci.⁶⁰ Dle Z. Pulkrábka ale zkrácení spočívá v „*částečném či úplném zmaření věřitelova exekučního uspokojení, případně v jeho ztížení či oddálení, což může nastat i v důsledku něčeho jiného než zcizení věci*“.⁶¹ Zatíží-li dlužník svou věc tím, že k ní zřídí např. zmíněné zástavní právo či věcné

⁵⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 12. 2009, sp. zn. 30 Cdo 366/2008.

⁵⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 6. 2012, sp. zn. 21 Cdo 76/2011; Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3130/2012

⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 8. 2013, sp. zn. 21 Cdo 2041/2012.

⁵⁹ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 821.

⁶⁰ PULKRÁBEK, Z. Vyhledky odpůrčího práva (tzv. relativní neúčinnosti) podle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, 11, s. 381-387. Dostupné z www.beck-online.cz.

⁶¹ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TĚGL, P. a kol.: *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014, ISBN: 978-80-7502-003-1. s. 819.

břemeno, uchází věřiteli možnost exekučního uspokojení z věci nezatížené, čímž taktéž dochází ke zkrácení věřitele. Platné právo v Rakousku a Německu umožňuje na rozdíl od toho našeho odporovat i zatížení dlužníkovy věci věcným právem.⁶² Je proto podivuhodné, že se Nejvyšší soud ČR našimi sousedy neinspiroval a svůj postoj v tomto ohledu zatím nezměnil.

V právnické obci nepanuje shoda ani ohledně tzv. ekvivalentních právních jednání. Problematickým se ukázalo být posouzení, zda je možné věřitele zkracovat právním jednáním, kterým dlužník zcizuje věc za přiměřenou protihodnotu. Nahlíženo optikou naší judikatury, byla-li věc v majetku dlužníka nahrazena jinou, nemohlo dojít ke zkrácení věřitele, neboť se hodnota majetku nesnížila. K závěru, že odporovat ekvivalentnímu právnímu jednání nelze, dospěl Nejvyšší soud mimo jiné v rozsudku ze dne 12. 6. 2008, sp. zn. 21 Cdo 4333/2007, když konstatoval, že „v důsledku tzv. ekvivalentního právního úkonu nenastalo zmenšení dlužníkovy majetku a k uspokojení věřitelovy pohledávky může sloužit dlužníkuv majetek – i když změnil podobu svých aktiv – ve stejné hodnotě (ceně), jako kdyby k těmto právním úkonům nedošlo“. Co ovšem judikatura neřeší, je situace, kdy se věřitel nemůže z tohoto protiplnění uspokojit, protože jej dlužník někde ukryl, někomu daroval či například spotřeboval.

Proti tomuto obecně zastávanému názoru se kriticky staví Z. Pulkrábek, který má za to, že ke zkrácení věřitele vede i „pouhá“ změna skladby majetku dlužníka, aniž by byla snížena jeho celková hodnota.⁶³ I ekvivalentní právní jednání tak považuje za zkracující, a tudíž odporovatelná, neboť se majetek dlužníka sice nezmenší, ale stane se pro věřitele hůře přístupným. Příkladem uvádí prodej automobilu, jehož kupní cenu dlužník posléze použije na leasing jiného automobilu. Výsledkem jeho jednání je automobil, který sice má dlužník k dispozici, ale protože není v jeho vlastnictví, nemůže se na něm věřitel zhojit. Stejně tak bude věřitelovo postavení zhoršeno i v případě, že dlužník prodá nemovitost, a utržené peníze ve snaze obelstít věřitele následně ukryje či spotřebuje. Pro věřitele není příliš obtížné vyhledat, zda dlužník vlastní nemovitost, ovšem zjistit, jak naložil s kupní cenou za ni, bude v mnoha případech nelehký úkol.⁶⁴ Podstatné je dívat se na věc z úhlu

⁶² PULKRÁBEK, Z. Vyhledky odpůrčího práva (tzv. relativní neúčinnosti) podle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, 11, s. 381-387. Dostupné z www.beck-online.cz.

⁶³ Srov. PULKRÁBEK, Z. Odporovatelnost tzv. ekvivalentních právních úkonů. *Právní rozhledy*, 2009, č. 21, s. 753-760. Dostupné z www.beck-online.cz.

⁶⁴ Tamtéž.

pohledu samotného věřitele - může se na dlužníkovi poskytnutém protiplnění zhojit stejně dobře jako na zcizené věci? Soudy se tímto problémem však příliš nezabývají, neboť to, jakým způsobem dlužník následně naložil s protiplněním, není dle judikatury významné.⁶⁵

Postoj Z. Pulkrábka k této právní problematice ale kritizuje P. Vrcha s tím, že se jedná o názor založený „na presumpci „následného zašantročení nebo utracení peněz“, tedy si „vypomáhá“ s tím, co v budoucnu v poměrech dlužníka nastat může, ale také nemusí. Z hlediska rozhodování soudu o odpůřčí žalobě je ovšem podstatný stav v době, kdy odporovatelný právní úkon byl učiněn, nikoliv úvahy o možném stavu, který by in eventum v poměrech dlužníka nastat mohl a v takovém případě by mohl zkrátit uspokojení vymahatelné pohledávky věřitele“.⁶⁶

Osobně se přikláním k názoru Z. Pulkrábka, neboť účelem relativní neúčinnosti je ochránit věřitele před takovým jednáním dlužníka, jenž má znemožnit jeho uspokojení. Mám za to, že postoj, jaký zaujímá naše judikatura, příliš dobře zájmy věřitele nechrání. Dle mého názoru je třeba, aby soudy neodmítaly každé právní jednání, které je ekvivalentní, ale aby jej posuzovaly individuálně, případ od případu. Právě z toho důvodu, že něco nastat nemusí, ale může, je potřeba posuzovat dlužníkovo následné jednání, zkoumat, jaký byl jeho pravý úmysl a zda tímto jednáním nesměřoval ke zkrácení věřitele. Zcela zásadní je pak určení, zda opravdu došlo ke znevýhodnění či zhoršení postavení věřitele. Pro naplnění podstaty relativní neúčinnosti by tak bylo účelné, aby rozhodným okamžikem pro posouzení, zda jednáním došlo ke zkrácení věřitele, byla doba rozhodování soudu, nikoliv doba učinění odporovaného právního jednání. Obdobně se k určení rozhodné doby staví Z. Pulkrábek, a to především proto, že zkrácení není znakem skutkové podstaty odporovatelnosti, ale je podmínkou aktivní věcné legitimace, kterou soud zkoumá až v době svého rozhodování.⁶⁷

⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 21 Cdo 4806/2014

⁶⁶ VRCHA, P. *Odporovatelnost právního úkonu podle občanského zákoníku v judikatuře Nejvyššího soudu České republiky*. [online], 30. 11. 2012 [cit. 2021-11-30].

⁶⁷ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 819-824.

2.3 Relativní neúčinnost právního jednání

Relativní neúčinnost právního jednání je institut soukromého práva, jenž slouží k ochraně věřitele. Zákonodárce, který tento právní institut pod původním českým označením „odporovatelnost“ zavedl již do ObčZ 1964, ho nyní upravil poměrně podrobně v Hlavě V obecné části, dílu 1, konkrétně v ustanovení § 589 až 599 ObčZ. Relativní neúčinnost je systematicky zařazena za oddíl upravující neplatnost, neboť je stejně jako zdánlivost a neplatnost následkem vadného právního jednání. Vada v tomto případě ovšem nespočívá v nedostatku náležitosti, jako je tomu právě u zdánlivosti a neplatnosti, ale ve skutečnosti, že takové právní jednání zkracuje věřitele. Tento následek nicméně nenastává bez dalšího, ale představuje právo věřitele dovolat se u soudu relativní neúčinnosti právního jednání.⁶⁸

Zákon poskytuje ochranu věřiteli v situaci, kdy má vůči dlužníkovi vykonatelnou peněžitou pohledávku, již ale nemůže uspokojit, protože dlužník, ve snaze zamezit zhojení se věřitele na jeho majetku, svůj majetek zjevně zmenšuje anebo jinak znehodnocuje. Vždy tak ovšem činí ve prospěch nějaké třetí osoby.⁶⁹ Dlužník tak poškodí svého věřitele tím, že mu znemožní nebo ztíží možnost uspokojit svou pohledávku. Nestačí ovšem pouhá skutečnost, že je právní jednání způsobilé takové zkrácení vyvolat. K právnímu jednání, respektive opomenutí, které uspokojení věřitelovy vykonatelné pohledávky objektivně zkracuje, musí reálně dojít. Takové jednání je označováno za „fraudulózní“, neboť jeho smyslem je podvést či přelstít věřitele.⁷⁰ V důsledku toho je věřitel oprávněn domáhat se u soudu rozhodnutí, že právní jednání dlužníka, kterým byl věřitel zkrácen, není vůči němu právně účinné. To znamená, že ve směru k věřiteli nevyvolá žádné právní následky (účinky), jimiž se rozumí vznik, změna nebo zánik práv a povinností. Přesto však zůstane i nadále platné a ve vztahu k třetím osobám taktéž účinné. Podstatné je, že neúčinnost právního jednání může být vyslovena pouze vůči tomuto dovolávajícímu se věřiteli.

⁶⁸ Kindl, M. in KINDL, M.; ROZEHNAL, A. *Nový občanský zákoník. Problémy a úskali*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, ISBN 978-80-7380-516-6. s. 106.

⁶⁹ Zuklínová, M. in DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první. Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-187-3. s. 200-201.

⁷⁰ Zuklínová, M. in DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první. Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-187-3. s. 201.

Instrumentem, který k tomuto účelu slouží, je žaloba zvaná odpůrcí. Jejím prostřednictvím věřitel odporuje tomu právnímu jednání dlužníka, kterým z dlužníkovy majetku ušly majetkové hodnoty, z nichž by se věřitel mohl jinak uspokojit, popřípadě právnímu jednání, kvůli kterému dlužník svůj majetek nerozšířil.⁷¹ Takovému jednání lze však odporovat jen tehdy, naplňuje-li jednu ze skutkových podstat taxativně vymezených zákonem.⁷² Věřitel směřuje odpůrcí žalobu proti osobě, která od dlužníka nabyla prospěch. Vzhledem k tomu, že je odpůrcí žaloba jedním z prostředků ochrany věřitele proti zkracujícímu jednání dlužníka, bude podrobněji rozebrána až v následující kapitole.

Právo věřitele takovému jednání odporovat se označuje jako odpůrcí právo. Úspěšné dovolání se relativní neúčinnosti má za následek, že předmětné jednání nebude mít na základě rozhodnutí soudu vůči věřiteli žádné účinky, díky čemuž je věřiteli umožněno dosáhnout uplatnění jeho pohledávky na majetku, o který dlužník svůj majetek k tíži věřitele zkrátil.⁷³ To znamená, že se věřitel může uspokojit nikoli již z majetku dlužníka, neboť ten není dostatečný, ale z toho, co je nyní v majetku třetí osoby, která měla z dlužníkovy právního jednání prospěch.

Jak již bylo řečeno, relativně neúčinné právní jednání nemá účinky toliko vůči dovolávajícímu se věřiteli, neúčinnost tak působí jen vůči němu (proto také „relativní“). Naproti tomu právní jednání zdánlivá (nicotná) a neplatná nemají účinky vůči nikomu, tyto následky tedy působí proti všem. Z podstaty věci tak není možné omezit účinky právního jednání, které v důsledku své zdánlivosti či neplatnosti právní účinky vůbec nevyvolává.⁷⁴ Bylo by proto bezúčelné nechat v takovém případě rozhodovat soud o neúčinnosti vůči poškozenému věřiteli. K tomuto závěru došel i Nejvyšší soud ještě za účinnosti ObčZ 1964, když rozhodl, že nelze vyslovit odporovatelnost neplatného právního jednání, tedy jednání, jehož právní následky vůbec nenastávají. Neplatnost by tak měla mít před odporovatelností přednost.⁷⁵ Tomu napomáhá i důvodová zpráva k ObčZ, když uvádí, že relativní neúčinnost je pouze právní institucí doplňkovou, přičemž

⁷¹ Zuklínová, M. in DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první. Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-187-3. s. 201

⁷² Skutkové podstaty jsou uvedeny v ustanovení § 590 a § 591 ObčZ.

⁷³ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1491

⁷⁴ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1492

⁷⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 10. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3782/2012

zdůrazňuje význam úpravy platnosti a neplatnosti právního jednání.⁷⁶ O tom svědčí i samotné umístění oddílu o neúčinnosti až za oddíl neplatnosti právních jednání. Analogicky je dle mého názoru možné aplikovat tento závěr i na institut zdánlivosti právního jednání, který tehdejší právní úprava neznala. Jestliže nemá mít relativní neúčinnost přednost před neplatností, tím spíše by neměla mít přednost ani před zdánlivostí. V odborné literatuře se však lze setkat i s opačným názorem, který zastává Z. Pulkrábek. Ten má za to, že relativní neúčinnost a neplatnost, popřípadě zdánlivost, spolu nejsou v konfliktu. Vykazuje-li však právní jednání vadu, která současně odůvodňuje závěr o neplatnosti i relativní neúčinnosti, případně zdánlivosti, věřitel by měl mít možnost zvolit si sám následek, kterého se chce dovolat.⁷⁷

Relativní neúčinnost je institutem využívaným rovněž v rámci práva insolvenčního, pro něj však úprava obsažená zde v ObčZ neplatí. Insolvenční právo má svou vlastní, značně rozsáhlou právní úpravu, která svým obsahem odpovídá specifikům insolvenčního řízení, a tou je InsZ.

2.4 Srovnání relativní neúčinnosti s odporovatelností dle občanského zákoníku z roku 1964

Pro institut, který je dnes znám jako relativní neúčinnost, používala předchozí právní úprava označení „odporovatelnost“. Nejedná se tudíž o novinku v oblasti práva, jak by se mohlo na první pohled zdát, pouze došlo ke změně názvu institutu. Důvodová zpráva k ObčZ tuto terminologickou změnu odůvodňuje tím, že odporovatelnost je pojmem práva procesního, kdežto relativní neúčinnost má povahu hmotněprávní.⁷⁸ Jako pozitivní lze vnímat především sjednocení termínu neúčinnost v InsZ a v ObčZ.⁷⁹ Ke koncepčním změnám tohoto institutu nedošlo, takže samotná jeho podstata zůstala i přes pár významných změn prakticky nedotčená.⁸⁰ Protože z pohledu zákonodárce byla stávající úprava odporovatelnosti

⁷⁶ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz

⁷⁷ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 796-797.

⁷⁸ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz

⁷⁹ Lebeda, M. § 589 Zkracující jednání. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2137 – 2141. Dostupné z www.beck-online.cz.

⁸⁰ ŘEHÁČEK, O., VRBA M. Relativní neúčinnost právních jednání dle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, 21, s. 747-756. Dostupné z www.beck-online.cz.

poměrně strohá a v důsledku toho i málo efektivní, rozhodl se věnovat relativní neúčinnosti v ObčZ více prostoru. Ve srovnání s původní právní úpravou z roku 1964 je tak ta současná v ObčZ značně propracovanější, přičemž vzorem pro ni byl odpůrčí řád z roku 1931.⁸¹ Nelze se však, vzhledem k omezenému rozsahu práce, zabývat každou jednotlivou změnou, která oproti původní právní úpravě nastala. Zaměřím se proto na ty dle mého názoru nejzásadnější.

Za zmínku mimo jiné stojí, že ObčZ 1964 ve svém původním znění úpravu odporovatelnosti ani neobsahoval. Tím přerušil poměrně dlouhou tradici tohoto institutu, neboť se zásadně odklonil od předchozích právních předpisů. Odporovatelnost tak přestala v našem občanském právu existovat až do roku 1991, když nakonec došlo k jejímu znovuzavedení novelizačním zákonem č. 509/1991 Sb., s účinností od 1. ledna 1992, a to v podobě ustanovení § 42a.⁸² ObčZ 1964 se přitom inspiroval svým předchůdcem z roku 1950, který ji upravoval v ustanovení § 46 až 52, avšak tato úprava byla ve srovnání s odpůrčím řádem 1931 méně obsáhlá. Posléze byla však ještě zestručněna, a sice když ji ObčZ 1964 shrnul do jediného ustanovení sestávajícího z pouhých čtyř odstavců, v praxi tak bylo třeba určité mezery doplnit výklady soudů. Do značné míry lze judikaturu týkající se odporovatelnosti právních úkonů využít i pro relativní neúčinnost, a to právě díky tomu, že nebylo zasaženo samotné jádro institutu.⁸³

Za první významnou změnu, kterou nová právní úprava přinesla, lze považovat upřesnění povahy pohledávky věřitele. ObčZ 1964 dle ustanovení § 42a vyžadoval, aby měl věřitel pohledávku vymahatelnou. Postupným výkladem tohoto termínu došla judikatura k závěru, že se vymahatelnou pohledávkou rozumí „*taková pohledávka, jejíž splnění lze vynutit cestou výkonu rozhodnutí (exekuce), tj. pohledávka, která byla věřiteli přiznána vykonatelným rozhodnutím nebo jiným titulem, podle kterého lze nařídít výkon rozhodnutí (exekuci)*“.⁸⁴ Soudy tím ale v podstatě dovodily, že se termín *vymahatelnost* rovná termínu *vykonatelnost*. Že se však nejedná o synonyma a je potřeba tyto dva termíny od sebe odlišit, vysvětluje K. Eliáš v článku *Zákon a profesori* z roku 1998.⁸⁵ Vymahatelnou je dle něj

⁸¹ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz

⁸² Lebeda, M. § 589 Zkracující jednání. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2137 – 2141. Dostupné z www.beck-online.cz.

⁸³ ŘEHÁČEK, O., VRBA M. Relativní neúčinnost právních jednání dle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, 21, s. 747-756. Dostupné z www.beck-online.cz.

⁸⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 10. 2006, sp. zn. 30 Cdo 794/2006

⁸⁵ Srov. ELIÁŠ, K. Zákon a profesori (Malé praktikum ze sociologie práva). *Právní rozhledy*, 1998, č. 6, s. 287 – 291. Dostupné z www.beck-online.cz.

pohledávka, kterou lze úspěšně vymáhat před soudem v nalézacím řízení. Lze ji proto charakterizovat jako pohledávku žalovatelnou, tedy takovou, kterou lze u soudu uplatnit. Jako vykonatelnou pak chápe takovou pohledávku, kterou lze exektovat. To znamená, že jejímu majiteli svědčí vykonatelné rozhodnutí soudu nebo jiný exekuční titul. Poukázal zde rovněž na rozpor mezi praxí a zněním zákona, když například Krajský soud v Hradci Králové v rozhodnutí sp. zn. 15 Co 714/95 použil v právní větě termín vykonatelnost namísto zákonem požadované vymahatelnosti. To tehdy vedlo K. Eliáše k závěru, že by bylo vhodné tyto dvě sféry práva, tedy praxi a teorii, sjednotit. A protože se jedná o jednoho z autorů ObčZ, lze předpokládat, že právě v důsledku toho naše současná právní úprava v ustanovení § 589 odst. 1 vyžaduje, aby pohledávka věřitele za dlužníkem byla vykonatelná. Tento požadavek ale nevymezuje podmínku pro vyslovení neúčinnosti právního jednání dlužníka, nýbrž aktivní věcnou legitimaci k odpůrcí žalobě.⁸⁶ Aktivně legitimovaný k podání této žaloby je proto věřitel, který disponuje vykonatelnou pohledávkou, přičemž dle judikatury postačí, aby tato byla vykonatelná alespoň v době rozhodnutí soudu o podané odpůrcí žalobě.⁸⁷

Pasivně věcně legitimován v řízení o odpůrcí žalobě, jinak řečeno žalovaný, byl podle ustanovení § 42a ObčZ 1964 ten, v jehož prospěch byl právní úkon učiněn nebo kterému vzniknul z odporovaného právního úkonu prospěch. Současná právní úprava obdobně v ustanovení § 594 odst. 1 ObčZ stanoví, že neúčinnosti se lze dovolat vůči tomu, kdo s dlužníkem právně jednal, nebo kdo z tohoto právního jednání přímo nabyl prospěch. Nově však stanoví i to, že se pasivně legitimovaným může stát dědic této osoby, jakož i ten, kdo nabyl jmění při přeměně právnické osoby jako její právní nástupce. Vůči jinému právnímu nástupci se lze neúčinnosti dovolat jen za podmínek uvedených v odstavci 2 téhož ustanovení.

Další podstatná změna nastala v souvislosti s úmyslem dlužníka zkrátit věřitele. ObčZ 1964 jej totiž předpokládal jako nezbytnou podmínku pasivní věcné legitimace. Pokud úmysl chyběl, nebylo možné zkracujícímu právnímu úkonu odporovat, a to ani tehdy, jestliže jím skutečně ke zkrácení uspokojení věřitelovy peněžité pohledávky došlo. Nyní je dle ustanovení § 591 možné odporovat i bezúplatným právním jednáním, u nichž zákon úmysl dlužníka zkrátit věřitele

⁸⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 1. 2017, sp. zn. 21 Cdo 3914/2016

⁸⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 1. 2002, sp. zn. 21 Cdo 549/2001; Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 3. 2018, sp. zn. 21 Cdo 5165/2017

nevyžaduje. Rozhodující je přitom právě bezúplatnost, která sama o sobě zakládá odpůrcí právo⁸⁸, přičemž typicky půjde o darování, ale též o zřeknutí se dědického práva či odmítnutí dědictví.

Určitých změn v nové právní úpravě doznaly rovněž lhůty, v rámci nichž má věřitel možnost dovolat se neúčinnosti právního jednání vůči němu u soudu. Jejich délka se odlišuje dle jednotlivých typů odporovatelného jednání. Záleží na tom, zda dlužník jednal úplatně či bezúplatně, a v případě úplatného jednání taktéž na tom, zda druhá strana o úmyslu dlužníka zkrátit svého věřitele věděla, musela vědět, či zda byla dlužníkovi osobou blízkou. Protože se však odpůrcí žalobou a jejími skutkovými podstatami (společně s jejich lhůtami) zabývám detailněji v následující kapitole, neboť se jedná o jeden z nejzásadnějších prostředků ochrany věřitele, rovnou nyní přejdu k další, neméně významné změně v ObčZ, kterou je výhrada neúčinnosti.

Institut výhrady neúčinnosti právního jednání je oproti ObčZ 1964 novinkou, kterou ObčZ zavedl s ohledem na změnu z pohledávky vymahatelné na pohledávku vykonatelnou. V důsledku této změny totiž bylo třeba zavést do právní úpravy způsob, jakým se může věřitel bránit zkracujícímu jednání dlužníka, ačkoliv jeho pohledávka ještě není vykonatelná. Zákonodárce tak se skončením účinnosti ObčZ 1964 opustil koncept přerušení řízení o odpůrcí žalobě do skončení řízení o věřitelově pohledávce, který do té doby využíval, a vydal se cestou učinění výhrady.⁸⁹ ObčZ obsahuje úpravu tohoto institutu v ustanovení § 593, přičemž zakotvuje právo věřitele oznámit osobě, která s dlužníkem právně jednala, že uplatňuje výhradu neúčinnosti. Učinění výhrady se oznamuje prostřednictvím notáře, exekutora či soudu a věřiteli díky tomu neběží lhůta k podání odpůrcí žaloby do doby, než se pohledávka stane vykonatelnou. Věřitel se tímto v podstatě pojistí, že se bude moci v budoucnu dovolat relativní neúčinnosti zkracujícího jednání ve vztahu k dotčenému majetku, aniž by musel podat odpůrcí žalobu předčasně.

Závěrem lze zhodnotit všechny tyto změny, které nová právní úprava přinesla, vcelku pozitivně. A to i přesto, že se ve většině případů nejedná o úplné

⁸⁸ Janoušková, A. § 591 Bezúplatná právní jednání. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 663-664. Dostupné z www.beck-online.cz.

⁸⁹ Lebeda, M. § 593 Výhrada. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2146. Dostupné z www.beck-online.cz.

novinky, neboť je lze najít v minulých právních úpravách, kterými se ObčZ inspiroval. Konečně se sjednotila běžná praxe soudů s literou zákona, když nová právní úprava přišla s požadavkem vykonatelné pohledávky, přičemž se postavení věřitele či dlužníka nezhoršilo a ani nezlepšilo. Zlepšení postavení věřitele naopak pozorují ve znovuzavedení institutu výhrady neúčinnosti, neboť je třeba věřitele chránit i ve chvíli, kdy ještě nedisponuje exekučním titulem, nikoli ho v podstatě trestat za to, že jeho pohledávka ještě nebyla orgánem veřejné moci postavena najisto.

3. Ochrana věřitele

V životě nejednoho věřitele bezesporu nastane situace, kdy se jeho dlužník, ve snaze vyhnout se hrazení svých pohledávek, začne postupně zbavovat svého majetku. Věřiteli se tak logicky nabízí otázka, jakým způsobem dlužníkovi v takovém jednání zabránit. Před jednáními, kterými dlužník zkracuje uspokojení pohledávek svých věřitelů, chrání zákon věřitele především pomocí institutu relativní neúčinnosti, jímž se lze domoci toho, aby dané jednání dlužníka nepůsobilo toliko vůči osobě věřitele žádné účinky. Toho lze dosáhnout prostřednictvím odpůrcí žaloby, které v této kapitole věnuji největší prostor, neboť jde o zásadní prostředek v oblasti ochrany věřitele. Odpůrcí žalobou se však zkrácený věřitel může bránit teprve tehdy, když se jeho pohledávka stane vykonatelnou, tedy takovou, kterou lze na základě exekučního titulu vynutit státní mocí i proti vůli dlužníka. To ovšem neznamená, že zákon ponechává věřitele s dosud nevykonatelnou pohledávkou zcela bez ochrany. Jestliže se věřitel nachází v situaci, kdy jeho pohledávka ještě není vykonatelná, dává mu ObčZ, konkrétně v ustanovení § 593, možnost vyhradit si právo dovolat se neúčinnosti právního jednání, díky čemuž nedojde k promlčení práva na podání odpůrcí žaloby. Výhradu neúčinnosti tak lze chápat jako určitou předzvěst budoucí žaloby.

Odpůrcí žaloba a s ní spojená výhrada neúčinnosti ale nejsou jedinými možnými prostředky, jimiž se lze z pozice věřitele bránit. Výjimečně je možné v některých případech použít rovněž institut předběžného opatření, který je běžným institutem pro civilní řízení, a lze jím uložit dlužníkovi povinnost, aby nenakládal s určitými věcmi nebo právy. Kromě toho je v současné době na akademickém poli taktéž hojně diskutována žaloba na náhradu škody jako konkurenční prostředek odpůrcí žaloby. Všechny čtyři zmíněné instituty proto v rámci této třetí kapitoly přiblížím jako více či méně možné prostředky ochrany věřitele.

Neméně důležitou v oblasti ochrany věřitele je rovněž prevence před zkracujícím jednáním. Preventivní úlohu plní zejména zajišťovací instituty, mezi něž patří například zástavní právo, ručení, ale i finanční záruka. Tyto představují určitý garanční prostředek v rámci závazkového právního vztahu mezi dlužníkem a věřitelem, jenž slouží ke splnění dluhu. Věřitel se díky zajištění dostává do značně jistější a tudíž výhodnější pozice, neboť může očekávat uspokojení své pohledávky i pro případ, že by dlužník svůj dluh nesplnil. Zákon totiž umožňuje věřiteli v takové

situaci uspokojit jeho pohledávku náhradním způsobem, a to buď z majetku samotného dlužníka, anebo z majetku třetí osoby, která závazek zajistila. Zajišťovacím institutům se ale s ohledem na omezený rozsah práce dále věnovat nebudou.

3.1 Odpůrčí žaloba

Odpůrčí žaloba slouží jako nástroj, jehož prostřednictvím se věřitel může u soudu domáhat ochrany svých práv, jestliže ze strany dlužníka dochází ke zkrácení uspokojení věřitelovy vykonatelné pohledávky. Cílem žalujícího věřitele, jak již bylo v úvodu této kapitoly řečeno, je dosáhnout rozhodnutí, kterým soud určí, že je vůči jeho osobě právní jednání dlužníka neúčinné. Pakliže je tento věřitel ve sporu úspěšný a soud ve svém rozhodnutí odpůrčí žalobě vyhoví, představuje takové rozhodnutí podklad k tomu, že se věřitel může na základě exekučního titulu, kterým byla věřiteli přiznána pohledávka vůči dlužníkovi, domáhat nařízení výkonu rozhodnutí postižením i toho, co neúčinným právním jednáním z dlužníkovy majetku ušlo. A to nikoli proti dlužníku, ale vůči třetí osobě, s níž dlužník právně jednal anebo v jejíž prospěch bylo právní jednání učiněno. Jestliže však není možné, aby se věřitel uspokojil z tohoto majetku - například proto, že daná osoba již nedisponuje takto získanými majetkovými hodnotami, může se namísto určení neúčinnosti právního jednání domáhat toho, aby mu byla poskytnuta adekvátní náhrada dle ustanovení § 595 odst. 1 věty druhé ObčZ.⁹⁰

3.1.1 Aktivní věcná legitimace

K podání odpůrčí žaloby je dle úvodního ustanovení § 589 odst. 1 ObčZ oprávněn věřitel, který má za dlužníkem pohledávku, jež se stala vykonatelnou a jejíž uspokojení bylo právním jednáním dlužníka zkráceno. Jedná se o obecné předpoklady odporovatelnosti, které musí být splněny vždy. Vedle nich pak existují i předpoklady zvláštní, které jsou uvedeny v jednotlivých skutkových podstatách odporovatelnosti a přistupují k těm obecným.⁹¹ Věřitelův dlužník se tedy svým

⁹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 6. 2021, sp. zn. 24 Cdo 1413/2020-I.

⁹¹ Dvořák, B. § 589 Předpoklady odpůrčího práva. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1901. Dostupné z www.beck-online.cz.

jednáním musí dopustit některého z odporovatelných jednání vymezených v ustanovení § 590 a § 591 ObčZ, kterým bude věnována samostatná podkapitola.

Základní podmínkou aktivní věcné legitimace je samotná existence peněžité pohledávky. Odporovat právnímu jednání dlužníka totiž může dle ustanovení § 589 ObčZ pouze jeho věřitel, tj. osoba mající vůči dlužníkovi pohledávku, a to navíc jen v případě, že tato pohledávka nebyla v důsledku jednání dlužníka uspokojena či byla uspokojena jen zčásti.⁹² Teprve tehdy je věřitel zkrácen. Účelem odpůřícího práva je takovou pohledávku uspokojit, což mimo jiné vyjadřuje jeho akcesorickou povahu, neboť nemůže existovat nezávisle na pohledávce – nelze jej od ní separovat. Zanikne-li pohledávka, zanikne současně s ní i odpůřící právo konkrétního věřitele. Kromě toho odpůřící právo charakterizuje i jeho subsidiarita, a sice ve smyslu přednosti dlužnickovy povinnosti před povinností odpůrce. Odpůrce má povinnost uspokojit věřitele teprve tehdy, když věřitel nemá možnost dosáhnout uspokojení od svého dlužníka, a to ani v náhradní (peněžité) podobě.⁹³

Z časového hlediska je zapotřebí, aby pohledávka existovala již v době zkracujícího právního jednání dlužníka, i když jen jako nesplatná, podmíněná anebo budoucí, jež má vzniknout na základě existujícího právního vztahu.⁹⁴ Jedině to opravňuje věřitele k očekávání, že dlužník jeho pohledávku uspokojí z majetku, kterým v danou chvíli disponuje. V opačném případě, tedy jestliže závazkový právní vztah dlužníka a věřitele vznikne až po odporovaném právním jednání, nemůže být logicky dána aktivní věcná legitimace k podání odpůřící žaloby. Nejvyšší soud toto mimo jiné konstatoval v jednom ze svých rozhodnutí s tím, že ten, kdo nemá za dlužníkem pohledávku, nemůže být jeho věřitelem, takže je pochopitelně vyloučeno, aby zde došlo ke zkrácení věřitele.⁹⁵ Současně však platí, že pohledávka musí existovat ke dni vyhlášení rozsudku soudem, neboť právě v této chvíli soud zkoumá, zda byly splněny předpoklady aktivní věcné legitimace.⁹⁶

⁹² ZUKLÍNOVÁ, M., *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*, 2. vydání, Praha: Linde Praha a.s., 2013, ISBN 978-80-7201-918-2. s. 168.

⁹³ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 807-808.

⁹⁴ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 809.

⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 1. 2002, sp. zn. 21 Cdo 549/2001

⁹⁶ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 809.

Kromě toho, že pohledávka věřitele musí existovat, ustanovení § 589 ObčZ rovněž vyžaduje, aby byla vykonatelná. Tou se rozumí „*pohledávka, jejíž splnění lze vynutit cestou výkonu rozhodnutí (exekuce), tj. pohledávka, která byla věřiteli přiznána vykonatelným rozhodnutím nebo jiným titulem, podle kterého lze nařídit výkon rozhodnutí (exekuci)*“.⁹⁷ Vykonatelnost je třeba odlišovat od pouhé vymahatelnosti pohledávky, která postačovala dle ObčZ 1964. Taková pohledávka sice již tzv. dospěla – tedy se stala splatnou, ale ještě nebyla postavena najisto.⁹⁸ Co se týče určení okamžiku, k jakému musí být pohledávka věřitele vykonatelná, lze se v odborné literatuře setkat s dvěma rozdílnými názory. Dle prvního názoru, jenž zastává např. Z. Pulkrábek⁹⁹, B. Dvořák¹⁰⁰, ale i recentní judikatura¹⁰¹, postačí, bude-li pohledávka vykonatelná v době rozhodování soudu o odpůrcí žalobě. Osobně se však přikláním k názoru M. Lebedy¹⁰² a M. Zuklínové¹⁰³, že pohledávka musí být vykonatelná již v době podání odpůrcí žaloby. K tomuto závěru docházím jednak s ohledem na zmiňované ustanovení § 589 ObčZ, které jasně hovoří o *vykonatelné* pohledávce, a jednak s ohledem na zakotvení institutu výhrady neúčinnosti v ustanovení § 593 ObčZ. Věřitel je povinen prokázat existenci své vykonatelné pohledávky, a pro případ, že tato ještě není vykonatelná, dává mu ObčZ na rozdíl od předchozí právní úpravy možnost učinit výhradu neúčinnosti. Ta je východiskem pro situace, kdy se blíží konec lhůty pro podání odpůrcí žaloby, kterou však věřitel nemůže podat, neboť jeho pohledávka ještě není vykonatelná. Uplatněním výhrady tak dojde k tomu, že lhůta k dovolání se neúčinnosti právního jednání nebude běžet až do doby, než se pohledávka stane vykonatelnou, takže věřitel nebude nucen podat odpůrcí žalobu předčasně jen proto, aby lhůtu nezmeškal. Pokud by výhradu neúčinnosti neuplatnil a žalobu navzdory své nevykonatelné pohledávce přesto podal, hrozilo by její zamítnutí soudem právě z

⁹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 10. 2017, sp. zn. 21 Cdo 1079/2017

⁹⁸ ZUKLÍNOVÁ, M., *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*, 2. vydání, Praha: Linde Praha a.s., 2013, ISBN 978-80-7201-918-2, s. 167.

⁹⁹ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1, s. 814.

¹⁰⁰ Dvořák, B. § 589 Předpoklady odpůrcího práva. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1902. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹⁰¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 1. 2017, sp. zn. 21 Cdo 3914/2016

¹⁰² Lebeda, M. § 589 Zkracující jednání. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2140. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹⁰³ Zuklínová, M. § 589 Odpůrcí žaloba. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. 2.* vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Dostupné z www.aspi.cz.

důvodu předčasnosti. Dle mého názoru tak zákonodárce nemohl zavést výhradu neúčinnosti do ObčZ z jiného důvodu než proto, aby vyřešil situaci, v níž se nachází věřitel s dosud nevykonatelnou pohledávkou. Pokud by však věřiteli bylo nadále umožněno podat odpůřčí žalobu, aniž by disponoval pohledávkou vykonatelnou, a posléze bylo řízení přerušeno – jako v případě ObčZ 1964, postrádalo by zavedení institutu výhrady neúčinnosti smysl. Z toho důvodu se domnívám, že názor, dle něhož stačí, když pohledávka bude vykonatelná až v době rozhodování soudu, jde proti původnímu záměru zákonodárce a popírá tak samotný účel tohoto institutu.

Otázce druhé a třetí podmínky odporovatelnosti, tedy právního jednání dlužníka, jímž zkrátil uspokojení svého věřitele, byla již v této práci věnována samostatná kapitola. Lze tak pouze připomenout, že ke zkracování věřitele dochází tehdy, jestliže je jeho postavení negativně ovlivněno tím, že v důsledku právního jednání dlužníka je buďto úplně nebo alespoň částečně vyloučena možnost věřitele na uspokojení jeho pohledávky z majetku dlužníka. Zhoršení věřitelem očekávané kvality dlužníkovu majetku, s níž při kontrahování počítal, může spočívat nejen ve snížení hodnoty majetku, v prodeji či směně věci (fraudulózní zcizení), nýbrž i v tom, že dlužník danou věc zatíží věcným právem ve prospěch třetí osoby.¹⁰⁴ O jaká odporovatelná jednání dlužníka může jít, stanoví ustanovení § 590 a § 591, případně i § 592 ObčZ. Věřitel však může odporovat nejen dlužníkovu zkracujícímu právnímu jednání, nýbrž i právnímu jednání, jenž učiní osoby, které jsou pro svou akcesorickou a subsidiární povinnost zavázány věřitelovu pohledávku uspokojit, tj. dlužníkův ručitel, manžel (v případě uspokojení pohledávky ze společného jmění manželů), jakož i dlužníkův zákonný či smluvní zástupce.

3.1.2 Pasivní věcná legitimace

Pasivně legitimovanou je osoba, proti níž odpůřčí žaloba směřuje, tedy žalovaný. Ač by se na první pohled mohlo zdát, že osobou žalovanou je v řízení o odpůřčí žalobě dlužník, neboť se věřitel domáhá u soudu neúčinnosti právě jím učiněného právního jednání, není tomu tak. Ustanovení § 594 ObčZ uvádí subjekty, vůči nimž se lze neúčinnosti dovolat, a rozděluje je na ty, které jsou pasivně legitimovány bezpodmínečně a lze je tak žalovat bez dalšího (odst. 1), a na ty, vůči

¹⁰⁴ Zuklínová, M. § 589 Odpůřčí žaloba. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. 2.* vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Dostupné z www.aspi.cz.

nimž bude žaloba úspěšná jen za předpokladu existence dalších okolností (odst. 2, písm. a) – c).¹⁰⁵

První skupinu subjektů, kterou tvoří osoby bezpodmínečně žalovatelné, upravuje prvý odstavec ustanovení § 594 ObčZ. Neúčinnost právního jednání lze namítat především vůči osobě, která s dlužníkem právně jednala a získala z tohoto jednání určitý prospěch. Touto osobou bude typicky druhá strana právního jednání, například kupující či obdarovaný, případně adresát právního jednání v případě právního jednání jednostranného.¹⁰⁶ Pasivně legitimovanou je taktéž osoba, která z dlužníkovy jednání přímo získala prospěch, aniž s dlužníkem bezprostředně jednala. V tomto případě může jít například o toho, komu je plněno ze smlouvy uzavřené stranami ve prospěch třetí osoby, ale rovněž i o toho, kdo si přivlastnil věc, kterou dlužník raději opustil, než aby jejím prostřednictvím uspokojil pohledávku svého věřitele.¹⁰⁷ Jak osoba, která s dlužníkem právně jednala, tak i osoba, která z dlužníkovy jednání přímo nabyla prospěch, jsou odbornou literaturou označovány jako primární odpůrce¹⁰⁸. Pakliže tento primární odpůrce zemře, vstupují do jeho práv a povinností založených odporovatelným právním jednáním jeho dědicové jako všeobecní právní nástupci, vůči nimž se lze rovněž dovolat neúčinnosti právního jednání.¹⁰⁹ Nezáleží přitom, zda dědí ze závěti, na základě dědické smlouvy či ze zákona. Výčet osob žalovatelných bez dalšího pak uzavírá ten, kdo nabytí jmění při přeměně právnické osoby jako její právní nástupce. Právě při přeměnách právnických osob totiž může dojít k efektivnímu zkrácení majetku dlužníka na úkor věřitele. Této první kategorii žalovatelných osob přiznává zákon určité privilegované postavení spočívající v tom, že se jejich postavení presumuje bez dalšího, zatímco u osob podmíněně žalovatelných musí věřitel prokázat ještě další okolnosti, jež odpůrce definují.¹¹⁰

¹⁰⁵ ZUKLÍNOVÁ, M., *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*, 2. vydání, Praha: Linde Praha a.s., 2013, ISBN 978-80-7201-918-2. s. 180.

¹⁰⁶ Lebeda, M. § 594 Osoba, vůči které se lze neúčinností dovolat. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2147. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹⁰⁷ Janoušková, A. § 594 Osoba, vůči níž se lze neúčinností dovolat. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník: komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 666. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 847.

¹¹⁰ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1508-1509.

Skupinu osob podmíněně žalovatelných tvoří tři subjekty, pro něž je společné, že jsou právními nástupci, ovšem jinými, než které uvádí § 594 odst. 1 ObčZ. Relativní neúčinnosti se vůči nim lze dovolat, jen jestliže splňují podmínky uvedené v ustanovení § 594 odst. 2 písm. a) – c). Pasivně legitimovaným je primárně právní nástupce, kterému musely být známy okolnosti, pro něž by se věřitel mohl dovolat neúčinnosti právního jednání. V tomto případě stačí, aby právní nástupce znal podstatu a smysl jednání, jež proběhlo mezi dlužníkem a jeho předchůdcem, alespoň v základních rysech.¹¹¹ Neúčinnosti se lze dále dovolat vůči právnímu nástupci, jenž nabyl majetkový prospěch bezúplatně od toho, kdo jej získal od dlužníka. Nejčastěji půjde o darování.¹¹² V obou těchto případech leží důkazní břemeno na dovolávajícím se věřiteli, když ten musí prokázat některé okolnosti, které jsou předpokladem postavení zmíněných právních nástupců. Naproti tomu v situaci, kdy je právním nástupcem osoba blízká, leží důkazní břemeno právě na této osobě blízké. Lze totiž rozumně předpokládat, že o důvodu svého obohacení věděla. Tento předpoklad ovšem ona sama může vyvrátit, pokud prokáže, že o okolnostech, pro něž by se věřitel mohl dovolat neúčinnosti, nevěděla, a ani se nenacházela v pozici, aby jí zmíněné okolnosti musely být známy.¹¹³

3.1.3 Skutkové podstaty odporovatelnosti

Odpůrčí žalobou se věřitel nemůže bránit proti jakémukoliv zkracujícímu jednání. Vedle základních podmínek odporovatelnosti, které ObčZ stanoví hned v úvodním ustanovení vztahujícímu se k relativní neúčinnosti, musí dlužník svým jednáním současně naplnit i některou z tradičních skutkových podstat, jež jsou formulovány v ustanoveních § 590 a § 591 ObčZ. Skutkové podstaty lze přitom rozdělit do tří skupin, a to na úmyslné zkrácení dle § 590 odst. 1, mrhání majetkem dle § 590 odst. 2 a bezúplatná jednání dle § 591 ObčZ.

Pod široce vymezeným pojmem zkracujícího právního jednání, který je zmíněn v ustanovení § 589 ObčZ, lze kromě konání dlužníka rozumět i jeho opomenutí konat. Za odporovatelné se však dle § 592 ObčZ považuje jen takové opomenutí,

¹¹¹ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1508-1509..

¹¹² ZUKLÍNOVÁ, M., *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*, 2. vydání, Praha: Linde Praha a.s., 2013, ISBN 978-80-7201-918-2. s. 181.

¹¹³ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1509.

jímž došlo k naplnění některé ze skutkových podstat uvedených v § 590 a § 591 ObčZ, a jímž současně dlužník pozbyl majetkové právo, anebo jiné osobě zapříčinil vůči sobě vznik, zachování či zajištění takového práva. Stejně tak lze s úspěchem odporovat i odmítnutí nepředluženého dědictví dlužníkem.

Věřitel se může u soudu dovolat určení neúčinnosti, jen pokud od jednání dlužníka neuplynula určitá doba. S výše uvedenými skutkovými podstatami jsou spjaty rozdílné lhůty pro podání odpůrčí žaloby, jejichž délka se odvíjí především od závažnosti té které skutkové podstaty, přičemž všechny počínají běžet od okamžiku dokončení právního jednání. Je však třeba uvést, že se jedná o lhůty hmotněprávní, což znamená, že lhůta bude zachována, pokud je odpůrčí žaloba doručena soudu nejpozději poslední den lhůty, nestačí ji tedy ten den pouze předat k poštovní přepravě. Zároveň jsou lhůtami prekluzivními, neboli propadnými, neboť jejich marným uplynutím zaniká právo věřitele dovolat se relativní neúčinnosti právního jednání dlužníka.¹¹⁴ Pro skutkové podstaty uvedené v § 590 ObčZ obecně platí, že čím větší je zavinění, tím delší lhůtu má věřitel k odporu, ovšem s tím omezením, že nese těžší procesní břemena. Výjimku z pravidla představuje skutková podstata týkající se osoby dlužníkovi blízké, která je uvedena v tomtéž ustanovení. Pro skutkovou podstatu bezúplatných právních jednání, jež upravuje ustanovení § 591 ObčZ, je namísto zavinění kritériem skutečnost, že byla učiněna bez náležitého protiplnění.¹¹⁵

Na tomto místě považuji za vhodné uvést, že se jednotlivé skutkové podstaty navzájem nevylučují, neboť jsou konstruovány podle odlišných kritérií. Jednoduše tak může nastat situace, kdy určité jednání dlužníka bude podřaditelné pod vícero skutkových podstat. Pak už je jen na uvážení věřitele, jaké z nich se u soudu dovolá, přičemž jako nejlogičtější se jeví zvolit si tu, která věřiteli poskytuje nejlehčí důkazní břemeno; podat odpůrčí žalobu ovšem musí ve lhůtě s ní spojenou.¹¹⁶

¹¹⁴ ŘEHÁČEK, O., VRBA M. Relativní neúčinnost právních jednání dle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, 21, s. 747-756. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹¹⁵ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 832.

¹¹⁶ Tamtéž.

Úmyslné zkrácení věřitele

Ustanovení § 590 odst. 1 ObčZ se dotýká případů, kdy dlužník jednal s úmyslem zkrátit uspokojení svých věřitelů na základě úplatných právních jednání.¹¹⁷ V souvislosti s tím rozeznáváme tři skutkové podstaty odporovatelného jednání, které představují ty nejdůležitější, v praxi zřejmě nejčastější případy zkracování věřitele.¹¹⁸ Všem třem je společný dlužníkův úmysl, jejich odlišení pak lze spatřovat v míře znalosti úmyslu dlužníka stranou, v jejíž prospěch bylo zkracující jednání konáno, případně ve skutečnosti, zda onou stranou byla osoba třetí anebo osoba dlužníkovi blízká.¹¹⁹ Úmysl dlužníka, případně jeho zástupce, jehož jednání jsou rovněž předmětem odpůrcí žaloby, musí vždy směřovat ke zkrácení věřitele, lhostejno přitom kterého. Není nutné, aby dlužník zamýšlel zkrátit konkrétně toho věřitele, který podává odpůrcí žalobu. Jakožto stav mysli nelze úmysl dlužníka zjistit přímo, ale je třeba jej usuzovat z určitých vlastností dlužníka, jeho chování, majetkových poměrů, nýbrž i z okolností, za nichž bylo právní jednání učiněno; samotné zavrženíhodné právní jednání, jímž ke zkrácení došlo, k dovození úmyslu nestačí.¹²⁰

Zásadním předpokladem pro naplnění těchto tří skutkových podstat je zavinění, jenž by mělo být přítomno na obou stranách uskutečněného právního jednání – jak na straně dlužníka v podobě jeho úmyslu věřitele zkrátit, tak na straně odpůrce, který s dlužníkem jednal, a to v podobě vědomosti či zaviněné nevědomosti o tomto úmyslu. Dle názoru Z. Pulkrábka je právě zavinění tím, co ospravedlňuje samotnou existenci odpůrcího práva, neboť z důvodu částečné viny odpůrce na zkrácení jeho pohledávky se může věřitel domáhat uspokojení z odpůrcova majetku.¹²¹ Na straně dlužníka musí zavinění vždy existovat alespoň ve formě nepřímého úmyslu, dlužník tak nemusí svým jednáním nutně sledovat samotné zkrácení svých věřitelů. Postačí, je-li si vědom, že by jeho jednání mohlo věřitele určitým způsobem znevýhodnit a navzdory tomu jej uskutečnit.¹²² Jinými slovy se o úmysl zkrátit věřitele „jedná

¹¹⁷ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1500

¹¹⁸ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1501

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654.* Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 833.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654.* Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 836.

*zejména tehdy, jestliže dlužník právním úkonem chtěl zkrátit své věřitele nebo jestliže věděl, že právním úkonem může zkrátit své věřitele, a pro případ, že je skutečně zkrátí, s tím byl srozuměn“.*¹²³

První skutková podstata úmyslného zkrácení, již vymezuje ObčZ v ustanovení § 590 odst. 1 písm. a), je postavena na podmínce vědomosti druhé strany o úmyslu dlužníka. Ze zákona je proto vyžadováno, aby věřitel v řízení o odpůrčí žalobě prokázal nejen to, že dlužník právně jednal s úmyslem zkrátit své věřitele, ale i to, že v té době byl odpůrci tento jeho fraudulózní úmysl znám.¹²⁴ K úspěšnosti věřitele ve sporu je tak zapotřebí, aby věřitel unesl břemeno tvrzení a důkazní o těchto skutečnostech. Vzhledem k tomu, že se na zkrácení věřitele podílely z hlediska zavinění obě strany právního jednání, tj. dlužník i odpůrce, neboť odpůrce přes svou znalost s dlužníkem jednal, jedná se o situaci ze všech nejzávažnější. Z toho důvodu poskytuje zákon věřiteli k podání odporu tu nejdelší možnou lhůtu, a sice pětiletou, která se počítá ode dne podání odpůrčí žaloby nazpět.¹²⁵ Od uvedené situace, kdy má odpůrce o dlužníkovu úmyslu pouhou vědomost, je však nutno odlišit další situaci, kdy v úmyslu poškodit věřitele jedná kromě dlužníka i sám odpůrce. Takové jednání považuje Nejvyšší soud nikoli za odporovatelné, nýbrž za neplatné.¹²⁶

V případě druhé skutkové podstaty úmyslného zkrácení dle ustanovení § 590 odst. 1 písm. b) ObčZ se jedná o zkracující právní jednání, které dlužník učinil během posledních dvou let před podáním žaloby, a to ve prospěch druhé strany, „*musel-li být druhé straně znám dlužníkuv úmysl věřitele zkrátit*“. Na rozdíl od předchozí skutkové podstaty není v tomto případě zákonem vyžadována vědomost odpůrce o fraudulózním úmyslu dlužníka. Postačí, když odpůrce o tomto jeho úmyslu nevěděl, ačkoliv jej vzhledem k okolnostem znát měl a mohl. Odlišit tyto dvě skutkové podstaty tak lze na základě míry znalosti odpůrce o fraudulózním úmyslu.¹²⁷ Slovní obrat „*musel být znám*“ vyjadřuje, že odpůrce měl k věci přistupovat tak, aby vyloučil možné zkrácení věřitelů dlužníka, tedy s náležitou

¹²³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 12. 2017, sp. zn. 21 Cdo 3312/2017

¹²⁴ Dvořák, B. § 590 Úmyslné zkrácení a mrhání majetkem. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1914. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹²⁵ ZUKLÍNOVÁ, M., *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*, 2. vydání, Praha: Linde Praha a.s., 2013, ISBN 978-80-7201-918-2. s. 172.

¹²⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 5. 2018, sp. zn. 21 Cdo 3297/2017

¹²⁷ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1501.

opatrností a pečlivostí. Především měl za daných okolností předvídat, že v důsledku určitého právního jednání může ke zkrácení věřitelů druhé smluvní strany dojít, přičemž si měl současně uvědomit, jaká opatření je třeba proti zkrácení učinit. Může jít například o situaci, kdy zaměstnanec nabídne svému zaměstnavateli ke koupi nemovitost, a ten, ačkoliv jako plátce mzdy ví, že je na mzdu tohoto zaměstnance vedena exekuce, se rozhodne ji od něj koupit. Zaměstnavatel si však nejprve měl uvědomit riziko zkrácení věřitelů onoho zaměstnance a nemovitost buď vůbec nekupovat, anebo kupní cenu za ni zaplatit jeho věřitelům namísto zaměstnanci.¹²⁸ Znakem této skutkové podstaty je tak zaviněná neznalost odpůrce, neboť zákonodárce přikládá odpůrci odpovědnost za to, že dlužníkův úmysl neznal, přestože jej s ohledem na podezřelé okolnosti znát měl.¹²⁹ Důkazní břemeno ohledně skutečnosti, že odpůrce takový úmysl znát musel, opět leží na věřiteli jakožto žalobci, nicméně aktuální judikatura pozici věřitele usnadňuje, když podle ní „*postačí, bude-li tvrdit a prokáže-li, že druhá strana musela v době právního úkonu vědět, že dlužník má alespoň jednu nesplacenou pohledávku a že dlužník vůči ní učinil právní úkon v úmyslu zmařit její uspokojení (uspokojení svého věřitele)*“.¹³⁰ Naopak do méně výhodné pozice staví věřitele zákonodárce v souvislosti se lhůtou pro podání odpůřčí žaloby, která je oproti předchozí odporovatelné situaci značně zkrácena, a to z pěti let na dva roky.

Obzvlášť významná je z hlediska svého možného praktického využití třetí skutková podstata úmyslného zkrácení, již zakotvuje ustanovení § 590 odst. 1 písm. c) ObčZ. Ta dopadá na situace, kdy byl věřitel zkrácen právním jednáním, k němuž došlo mezi dlužníkem a osobou jemu blízkou anebo které dlužník učinil ve prospěch této osoby blízké. Chce-li totiž dlužník ochránit svůj majetek před svými věřiteli, jako nejbezpečnější varianta se mu nepochybně jeví převod tohoto majetku na osoby, kterým může důvěřovat, což jsou nejčastěji osoby blízké. Těmto osobám se dlužník velmi pravděpodobně se svými problémy rovněž svěří.¹³¹ Vycházejí proto ze zkušenosti, že se jedná o osoby v tomto ohledu nejvíce informované,

¹²⁸ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 837.

¹²⁹ Dvořák, B. § 590 Úmyslné zkrácení a mrhání majetkem. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1914. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹³⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 11. 2016, sp. zn. 21 Cdo 1625/2016

¹³¹ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 838.

vytvořil pro ně zákonodárce domněnku znalosti zkracujícího úmyslu¹³² - vědomost o úmyslu dlužníka zkrátit jeho věřitele se u osoby dlužníkovi blízké jakožto odpůrce presumuje bez dalšího. Nicméně je třeba počítat i se situací opačnou, kdy ani osoba blízká, která od dlužníka nabyla prospěch, o fraudulózním úmyslu dlužníka nevěděla, a vzhledem k objektivním okolnostem ani vědět nemusela. Proto je jí ze zákona dána možnost domněnku své znalosti vyvrátit, jinak řečeno se vyvinít, prokáže-li u soudu, že jí „*dlužníkův úmysl zkrátit věřitele znám nebyl a ani znám být nemusel*“.¹³³ Lze tedy shrnout, že stejně jako u předchozí skutkové podstaty je i v tomto případě předpokladem odporovatelnosti zaviněná nevědomost odpůrce o úmyslu dlužníka, avšak s tím rozdílem, že důkazní břemeno se přesouvá z osoby věřitele na osobu odpůrce. Otázkou však zůstává, s jakou úspěšností dokážou osoby blízké unést důkazní břemeno a odpůřci žalobě se ubrání, neboť s odkazem na ustálenou, ve vztahu k blízkým osobám velmi přísnou judikaturu se možnost prokázat svou nevědomost zdá být možností spíše teoretickou nežli v praxi využitelnou.¹³⁴ Skutečnost, že věřitel nemusí dokazovat zaviněnou neznalost odpůrce, zajišťuje věřiteli podstatně výhodnější pozici, než v jaké se nachází u ostatních skutkových podstat úmyslného zkrácení, což je ale opět vykoupeno kratší lhůtou pro podání odpůřčí žaloby, a sice dvouletou.

Co se týče osob blízkých, jejich vymezení lze nalézt v obecném ustanovení § 22 ObčZ. Primárně lze takto označit všechny osoby navzájem příbuzné v řadě přímé, z vedlejší příbuzenské linie také sourozence, dále pak manžela a registrovaného partnera. Mohou jimi však být i jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z osob, druhá osoba důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Za pomoci vyvratitelné domněnky zákon dále stanoví, že osobami blízkými jsou taktéž osoby sešvagrené, jakož i osoby trvale spolu žijící, které sdílejí svůj život po všech stránkách, avšak nejsou manžely nebo registrovanými partnery.¹³⁵ Je-li však dlužníkem právnická osoba namísto osoby

¹³² Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1502.

¹³³ § 590 odst. 1 písm. c) ObčZ

¹³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 2. 2007, sp. zn. 30 Cdo 1706/2006; Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 6. 2008, sp. zn. 30 Cdo 3039/2007

¹³⁵ ZUKLÍNOVÁ, M., *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*, 2. vydání, Praha: Linde Praha a.s., 2013, ISBN 978-80-7201-918-2. s. 173.

fyzické, jsou jejími blízkými osobami ty, které jsou k ní ve faktickém vztahu znalosti nebo závislosti.¹³⁶

Mrhání majetkem

Ne každá skupina odporovatelných právních jednání vyžaduje úmysl dlužníka zkrátit věřitele. Tato čtvrtá skutková podstata, formulovaná v ustanovení § 590 odst. 2 ObčZ, se namísto úmyslu zakládá na lehkomyšlnosti, s níž dlužník nakládá se svým majetkem.¹³⁷ Zda dlužník jednal s úmyslem zkrátit svého věřitele nebo ne, je tedy zcela irelevantní; směrodatné je, že k samotnému zkrácení skutečně došlo.

Zákon dává věřiteli možnost dovolat se neúčinnosti v případě, že byl zkrácen právním jednáním spočívajícím v kupní či směnné smlouvě, jež dlužník uzavřel v posledním roce, přičemž toto jednání představovalo mrhání majetkem, které druhá strana musela rozpoznat. V tomto případě tedy nemůže jít o jakékoliv právní jednání – zásadně lze odporovat jen smlouvě kupní či směnné.

Pojmem mrhání majetkem lze rozumět takové právní jednání, jímž dlužník lehkomyšlně zcizuje svůj majetek a nedbá jeho reálné hodnoty.¹³⁸ Jinými slovy dlužník se svým majetkem plýtvá, pod čímž si lze představit typicky plnění, která mají výrazně vyšší hodnotu než za ně poskytnutá protiplnění, dále pak nepřiměřené výdaje dlužníka, jakož i investování do rizikových oblastí.¹³⁹ Je zapotřebí, aby lehkomyšlné jednání dlužníka bylo zřejmé a nepoměr mezi hodnotou zcizovaného majetku a protiplněním nápadný, přičemž jej jakožto základní znak této skutkové podstaty musí prokázat odporující věřitel.¹⁴⁰

Na věřiteli leží důkazní břemeno nejen ve vztahu k nepoměru vzájemných plnění, ale rovněž ve vztahu k zavinění odpůrce. Skutečnost, že druhá strana poznala, anebo sice nepoznala, ale vzhledem k rozumu průměrné osoby a okolnostem musela poznat, že dlužník mrhá svým majetkem, je předpokladem

¹³⁶ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1502.

¹³⁷ Dvořák, B. § 590 Úmyslné zkrácení a mrhání majetkem. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1915. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹³⁸ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654.* Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 838.

¹³⁹ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1503.

¹⁴⁰ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654.* Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 839.

odporovatelnosti tohoto jednání.¹⁴¹ Postačí tedy zaviněná nevědomost odpůrce. Naopak zavinění dlužníka ve vztahu ke zkrácení věřitel dokazovat nemusí, neboť jej tato skutková podstata na rozdíl od těch ostatních nevyžaduje, což dává věřiteli značnou výhodu. Lhůtu k podání odpůrčí žaloby ovšem zákonodárce zkrátil na pouhý jeden rok od uzavření smlouvy, což je dáno „*zjevností poškození věřitelova majetkového zájmu v případě, kdy dlužník jedná způsobem, který lze označit za mrhání majetkem*“.¹⁴²

Bezúplatná právní jednání

Poslední ze skutkových podstat, pro níž je příznačná bezúplatnost odporovatelného právního jednání, konstruoval zákonodárce v ustanovení § 591 ObčZ, a to v zájmu ochrany věřitele, neboť i takovým jednáním může dlužník zkrátit uspokojení svých věřitelů. Bezúplatným právním jednáním je „*každé takové jednání, kdy se osobě, která druhé osobě nějakou majetkovou hodnotu poskytuje, nedostane žádného vzájemného plnění, tj. žádné úplaty*“.¹⁴³ Druhá strana tak nabývá, aniž by sama té první poskytla něco na oplátku. Typickým příkladem je darování, nelze se však omezit pouze na něj. Může jít například i o odmítnutí nebo vzdání se dědictví, zřeknutí se dědického práva, neuplatnění námitky promlčení, jakož i dobrovolné splnění práva naturálního.¹⁴⁴

Oproti ostatním není tato skutková podstata ve vztahu ke zkrácení podmíněna zaviněním dlužníka (ve formě přímého či nepřímého úmyslu), ale ani zaviněním odpůrce (ve formě vědomosti či zaviněné nevědomosti). Jediným jejím znakem, jež musí věřitel dokazovat, je právě bezúplatnost, a proto jde o skutkovou podstatu pro věřitele bezesporu nejpříznivější. Určité omezení může však představovat lhůta k podání odpůrčí žaloby, která je v tomto případě dvouletá. Odporovatelnost tohoto typu jednání je ospravedlněna tím, že zájem osoby, která od dlužníka něco nabyla

¹⁴¹ Janoušková, A. § 590 Skutkové podstaty a lhůty. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník: komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 663. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹⁴² Zuklínová, M. § 590 Odporovatelná právní jednání (1. část). In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. 2. vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Dostupné z www.aspi.cz.

¹⁴³ ZUKLÍNOVÁ, M., *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*, 2. vydání, Praha: Linde Praha a.s., 2013, ISBN 978-80-7201-918-2. s. 175.

¹⁴⁴ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 840.

bez protiplnění, nelze upřednostňovat před zájmem věřitele, který má vůči dlužníkovi právo na uspokojení jeho vykonatelné pohledávky.¹⁴⁵

Neúčinnosti zkracujících bezúplatných jednání se však věřitel nemůže dovolat v případě výjimek, jejichž taxativní výčet je uveden v tomtéž ustanovení pod písmeny a) až d). Předně nelze odporovat takovým jednáním, kterými dlužník plní svou zákonem uloženou povinnost, což může být typicky povinnost vyživovací, ať už stanovená rozhodnutím soudu či plněná dlužníkem dobrovolně na základě konkrétního zákonného ustanovení. Kromě toho však může jít i o povinnost vydat bezdůvodné obohacení či povinnost nahradit újmu.¹⁴⁶ Odporovatelným dále není jednání, na jehož základě dlužník poskytuje obvyklý příležitostný dar, přičemž účelem této výjimky je budování a udržování sociálních vazeb dlužníka. Bude tak nutno posoudit nejen k jaké příležitosti jej dlužník poskytuje (např. dárek k narozeninám), ale i to, zda je hodnota daru obvyklá takové příležitosti, popř. vztahu dlužníka a obdarovaného.¹⁴⁷ Třetí výjimkou z odporovatelných bezúplatných jednání jsou věnování učiněná v přiměřené výši na veřejně prospěšný účel. Co je míněno onou přiměřenou výší, je pochopitelně zapotřebí určit v souvislosti s konkrétními okolnostmi daného případu. Je proto nezbytné přihlížet k majetkovým poměrům dárce, jakož i k četnosti a účelu těchto věnování.¹⁴⁸ Poslední, tedy čtvrtou výjimku představují plnění, jimiž dlužník vyhověl svému mravnímu závazku nebo ohledům slušnosti. Mezi taková plnění lze zařadit hrazení výživného osobě, vůči níž nemá dlužník vyživovací povinnost (např. sourozenci), náhradu škody, jíž dlužník nezavinil, nebo například vyplacení odměny za poskytnutou pomoc.¹⁴⁹

3.1.4 Následky úspěšně podané odpůrcí žaloby

Jestliže je věřitel ve sporu o odpůrcí žalobě úspěšný, vydá soud rozhodnutí o tom, že právní jednání dlužníka, kterým byl věřitel zkrácen, je toliko vůči němu

¹⁴⁵ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1503-1504.

¹⁴⁶ ZUKLÍNOVÁ, M., *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*, 2. vydání, Praha: Linde Praha a.s., 2013, ISBN 978-80-7201-918-2. s. 175.

¹⁴⁷ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654.* Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 841.

¹⁴⁸ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1505.

¹⁴⁹ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654.* Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 841

neúčinné. Ohledně určení, zda je rozhodnutí povahy deklaratorní či konstitutivní, stále napanuje mezi odborníky jednotný názor. Například M. Lebeda¹⁵⁰, a s ním i převažující část judikatury¹⁵¹, zastává názor, že soud svým rozhodnutím pouze deklaruje neúčinnost právního jednání vůči věřiteli, které má účinky *ex tunc*. Naproti tomu Z. Pulkrábek¹⁵² a zřejmě i L. Tichý¹⁵³ se drží výslovné dikce zákona (§ 589 odst. 2 ObčZ), dle níž se neúčinnost právního jednání dlužníka „zakládá rozhodnutím soudu o žalobě věřitele“. Jsou proto toho názoru, že rozhodnutí o odpůřčí žalobě je konstitutivní (právo tvorné), působící *ex nunc*. K tomuto názoru se přikláním i já osobně, neboť mám za to, že litera zákona dává ohledně povahy rozhodnutí zcela jednoznačnou odpověď, o níž není třeba pochybovat. Pokud by totiž zákonodárce i jen připustil variantu, že rozhodnutí může být deklaratorní povahy, zvolil by zajisté méně příznačná slova než „zakládá se“. Ve výroku rozhodnutí soudu o odpůřčí žalobě se sice setkáváme s tím, že se neúčinnost odporovaného právního jednání toliko vůči žalobci *určuje*, nicméně jde pouze o formulaci, a to jistě ne zcela ideální. Nelze z ní usuzovat, že by odpůřčí žaloba byla žalobou na určení vedoucí k vydání deklaratorního rozhodnutí s účinky zpravidla *ex tunc*, neboť jím soud zjevně neurčuje existenci určitého právního poměru nebo práva. Jelikož zároveň není v rozhodnutí stanoveno, že má účinky *ex tunc*, tedy zpětně do minulosti, lze předpokládat, že působí *ex nunc*, od nyní do budoucnosti.

V důsledku soudem vyslovené relativní neúčinnosti právního jednání nově vznikají zkrácenému věřiteli určitá práva, která jsou k sobě navzájem ve vztahu subsidiarity. Jedná se v tomto pořadí o právo na uspokojení z ušlého majetku, právo na odpovídající náhradu a konečně také o právo na náhradu škody.¹⁵⁴ Pouze první dvě zmíněná však tvoří obsah odpůřčího práva¹⁵⁵, který je vymezen v ustanovení § 595 odst. 1 ObčZ; právo na náhradu škody je od odpůřčího práva jen odvozeno.

¹⁵⁰ Lebeda, M. § 589 Zkracující jednání. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2139. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹⁵¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 8. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2736/2007

¹⁵² Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 824.

¹⁵³ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1494.

¹⁵⁴ ŘEHÁČEK, O., VRBA M. Relativní neúčinnost právních jednání dle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, 21, s. 747-756. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹⁵⁵ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 851.

Primární nárok

Předně se věřitel může domáhat uspokojení své pohledávky dle ustanovení § 595 odst. 1 ObčZ „i z toho, co neúčinným jednáním z dlužníkovu majetku ušlo“. Z této zákonné formulace, a především ze slovního obratu „i z toho“, jasně vyplývá subsidiární povaha odpůrčího práva, primárním zdrojem pro uspokojení věřitelovy pohledávky by totiž pochopitelně měl být dlužníkův existující majetek. Pakliže dlužník dostatečným majetkem již nedisponuje, ze zákona náleží věřiteli právo domáhat se uspokojení své pohledávky u třetí osoby, dlužníkovým jednáním zvýhodněné. Právu věřitele odpovídá povinnost této třetí osoby, vzniklá v důsledku vyhovujícího rozhodnutí soudu, umožnit věřiteli zhojit se na majetku, který odporovaným jednáním nabyla. Stejný postup se uplatní i v situaci, kdy lze z majetku dlužníka uspokojit pouze část věřitelovy pohledávky.¹⁵⁶

Sekundární nárok

Není-li dost dobře možné uspokojit pohledávku věřitele z toho, co z majetku dlužníka ušlo, tedy jeho primární nárok, náleží věřiteli dle ustanovení § 595 odst. 1 věty druhé ObčZ odpovídající náhrada. Formulace „není-li to dobře možné“, kterou zde zákonodárce zvolil, zahrnuje jednak situace, kdy se uspokojení pohledávky dle primárního způsobu stalo absolutně nemožným, a jednak situace, kdy je ono uspokojení z právního či faktického důvodu obtížné, zdlouhavé či finančně příliš náročné.¹⁵⁷ Adekvátní náhrada je dle zákona poskytována v penězích, pro její výpočet je rozhodující hodnota majetku v době jeho převodu z dlužníka na odpůrce, případně lze rovněž vycházet z ceny majetku k okamžiku vydání vyhovujícího rozhodnutí o odpůrčí žalobě.¹⁵⁸

Nárok na náhradu škody

Pokud nelze uspokojit pohledávku věřitele ani jedním z výše uvedených způsobů, svědčí věřiteli právo na náhradu škody. Ustanovení § 596 ObčZ tak dopadá na případy, kdy odpůrce převedl věc, již původně získal od dlužníka a z níž

¹⁵⁶ ZUKLÍNOVÁ, M., *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*, 2. vydání, Praha: Linde Praha a.s., 2013, ISBN 978-80-7201-918-2. s. 183.

¹⁵⁷ Janoušková, A. § 595 Náhrada. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 668. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹⁵⁸ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1511.

by se věřitel jinak mohl domoci svého uspokojení, na třetí osobu.¹⁵⁹ Vůči ní se však dovolat neúčinnosti nelze, neboť nesplňuje podmínky pasivní věcné legitimace dle ustanovení § 594 ObčZ. Jestliže třetí osoba nabyla majetek od odpůrce v dobré víře, nemůže to pochopitelně jít k její tíži, proto jí zákon poskytuje plnou ochranu před věřiteli.¹⁶⁰ Možnost věřitele zhojit se na takto získaném majetku třetí osoby je tak zcela vyloučena. Z toho důvodu zde zákonodárce vytvořil pro věřitele alespoň právo na náhradu škody, které se oproti právu věřitele na odpovídající náhradu dle ustanovení § 595 odst. 1 věty druhé ObčZ posuzuje dle obecných ustanovení o náhradě škody.¹⁶¹ Nahradit škodu je dle ustanovení § 596 ObčZ povinná osoba, vůči níž se věřitel mohl dříve neúčinnosti právního jednání dovolat a za jejíž držby vzniklo právo k věci zmíněné třetí osobě.

Nepoctivý držitel a poctivý příjemce bezúplatných plnění

Na osobu, které soud ve svém kladném rozhodnutí o odpůrcí žalobě uložil povinnost plnit, je od okamžiku právní moci rozhodnutí nahlíženo jako na nepoctivého držitele. Zákonodárce vytvořil tuto právní fikci proto, aby mohl uplatnit pravidla uvedená v ustanovení § 1000 a § 1001 ObčZ, dle nichž má žalovaný jakožto nepoctivý držitel povinnost vydat nejen majetek, který od dlužníka nabyl, ale i všechn užitek, který svou nepoctivou držbou získal a který by jinak získal právě věřitel.¹⁶² Zároveň je žalovaný povinen nahradit věřiteli škodu, která z této držby vzešla, přičemž by mělo být možné vztáhnout tuto povinnost i na škodu v podobě ušlého zisku.¹⁶³

Situace je poněkud odlišná v případě osoby dědice nebo jiného všeobecného právního nástupce toho, kdo původně od dlužníka prospěch nabyl. Jde o osoby, proti nimž lze stejně jako proti odpůrci odporovat dle ustanovení § 594 ObčZ, ale na rozdíl od něj se u dědice a jiného právního nástupce předpokládá držba poctivá. Za nepoctivé držitele je lze považovat, jen prokáže-li věřitel, že právnímu nástupci

¹⁵⁹ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1512.

¹⁶⁰ Janoušková, A. § 596 Náhrada škody. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník: komentář. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2019, s. 669. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹⁶¹ Dvořák, B. § 596 Náhrada škody. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1930. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹⁶² ZUKLÍNOVÁ, M., *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura, 2. vydání,* Praha: Linde Praha a.s., 2013, ISBN 978-80-7201-918-2. s. 183-184.

¹⁶³ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1511.

odpůrce musely být známy okolnosti, jež jsou důvodem pro dovolání se relativní neúčinnosti.¹⁶⁴

Ve zvýhodněném postavení se pak dle § 595 odst. 3 ObčZ nachází osoba, která od dlužníka nabyla majetkový prospěch bezúplatně a v dobré víře, že tímto jednáním dlužník nikoho nezkracuje. Jestliže o zkrácení věřitele nevěděla a ani vědět nemusela, považuje ji zákon za poctivého příjemce bezúplatného plnění, v důsledku čehož má věřitel právo pouze na uspokojení v rozsahu přijatého plnění, nikoliv však na užitky.¹⁶⁵ Dle věty druhé zmiňovaného ustanovení ovšem uvedené neplatí, jestliže se věřitel mohl dovolat neúčinnosti právního jednání, i kdyby bylo učiněno za úplatu. Může se tak jednat například o situaci dle ustanovení § 590 odst. 1 ObčZ, kdy dlužník právně jednal v úmyslu zkrátit své věřitele s tím, že druhé straně byl tento jeho fraudulózní úmysl znám.

Práva odpůrce

Osoba odpůrce, jež je vůči věřiteli povinna dle ustanovení § 595 nebo § 596 ObčZ, se může této povinnosti zprostit na základě ustanovení § 597 odst. 1 ObčZ, a to tím, že sama věřitelovu pohledávku za dlužníkem uspokojí. Je čistě na volbě odpůrce, zda tak učiní až poté, co se věřitel dovolá neúčinnosti daného právního jednání, či ještě předtím. Ať tak, či onak, takové splnění dluhu odpůrcem namísto dlužníka je zcela po právu, nelze jej proto považovat za bezdůvodné obohacení věřitele a požadovat nazpět.¹⁶⁶

Druhý odstavec ustanovení § 597 ObčZ již neřeší vztah odpůrce a věřitele, ale upravuje vzájemný vztah mezi dlužníkem a odpůrcem poté, co se věřitel s úspěchem dovolal relativní neúčinnosti vůči odpůrci a ten následně věřiteli plnil. Jedná se o tzv. regres odpůrce. Odpůrce má v tomto případě právo dožadovat se na dlužníkovi buďto vrácení vzájemného plnění, které mu dříve poskytl proti majetkovému prospěchu, jež musel nyní vydat věřiteli, anebo splnění „oživlé“ pohledávky. Totiž ne všechna odporovatelná jednání jsou založena na vzájemném plnění. Je proto možné, že pohledávka, která předtím zanikla (nejčastěji splněním),

¹⁶⁴ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 856.

¹⁶⁵ Lebeda, M. § 595 Náhrada. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2150. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹⁶⁶ ZUKLÍNOVÁ, M., *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*, 2. vydání, Praha: Linde Praha a.s., 2013, ISBN 978-80-7201-918-2. s. 186.

rozhodnutím o neúčinnosti právního jednání ožije a odpůrce má tak právo žádat od dlužníka, aby tuto pohledávku splnil.¹⁶⁷

3.1.5 Poznámka u věcí zapsaných ve veřejném seznamu

Jestliže věřitel odporuje právnímu jednání učiněnému v souvislosti s věcí, která dle zákona podléhá zápisu do veřejného seznamu, může na základě ustanovení § 599 ObčZ požádat orgán pověřený vedením tohoto seznamu, aby do něj zapsal poznámku o dovolání se neúčinnosti. K osvědčení skutečnosti, že je takový spor skutečně veden, je zapotřebí předložit stejnopis odpůrcí žaloby s otiskem podacího razítka soudu.¹⁶⁸ Typicky se zápis do veřejného seznamu týká věcí nemovitých, avšak ne výlučně, neboť se takto evidují i některé věci movité, například námořní lodě.¹⁶⁹ Veřejné seznamy jakožto veřejně přístupné evidence věcí jsou založeny na principu publicity – každý do nich může nahlížet a to, co je zde zapsáno, zásadně platí (presumuje se správnost zde zapsaného stavu). Proto, jestliže soud odpůrcí žalobě vyhoví a vysloví tak neúčinnost právního jednání týkající se předmětné věci, bude toto rozhodnutí v důsledku zapsané poznámky působit nejen vůči odpůrci, ale rovněž vůči všem, na něž přešla věc nebo právo, u kterých byla poznámka zapsána. Tímto dochází k rozšíření účinků právní moci rozhodnutí o odpůrcí žalobě. Každý, kdo nabyde věc, u níž je ve veřejném seznamu zapsána poznámka o dovolání se neúčinnosti, je tak považován za nepoctivého držitele, neboť o jejím právním stavu věděl.¹⁷⁰

3.2 Výhrada neúčinnosti

Dalším významným nástrojem pro ochranu věřitelových práv, který existuje vedle odpůrcí žaloby, je výhrada neúčinnosti, již upravuje ustanovení § 593 ObčZ. Týká se výhradně situace, kdy věřitel prozatím nedisponuje vůči dlužníkovi

¹⁶⁷ Zuklínová, M. § 597 Zproštění odporu. Regres. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. 2.* vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Dostupné z www.aspi.cz.

¹⁶⁸ Dvořák, B. § 599 Poznámka odpůrcí žaloby. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 2.* vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1933. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹⁶⁹ Zuklínová, M. § 599 Věci zapsané ve veřejném seznamu. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. 2.* vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Dostupné z www.aspi.cz.

¹⁷⁰ Tamtéž.

vykonatelnou pohledávkou, která je předpokladem odpůrčího práva, a proto se ještě nemůže bránit odpůrčí žalobou. V zásadě tak institut výhrady neúčinnosti odpůrčí žalobě předchází. Věřiteli je umožněno prostřednictvím výhrady informovat adresáta o možném dovolání se neúčinnosti právního jednání s tím, že v daném okamžiku ještě existuje možnost soudní řízení o odpůrčí žalobě odvrátit. Z toho důvodu lze hovořit o preventivním charakteru tohoto instrumentu.¹⁷¹ Velký význam výhrady lze spatřovat především i v tom, že je ode dne jejího oznámení stavěna lhůta k podání odpůrčí žaloby, která neběží až do okamžiku, kdy exekuční titul věřitele nabyde vykonatelnosti. Pokud by totiž věřitel na vykonatelnost čekal, mohlo by dojít k marnému uplynutí lhůty pro podání odpůrčí žaloby a následkem toho ke ztrátě věřitelova odpůrčího práva.¹⁷²

Co se týče obsahu výhrady, jsou zde určité požadavky na to, co by v ní nemělo být opomenuto. Z výhrady musí být pochopitelně zřejmé, kdo ji činí a vůči komu směřuje. Dále je zapotřebí dostatečně jasně vymežit právní jednání, kterému věřitel zamýšlí odporovat, aby jej nešlo zaměnit s jiným právním jednáním, a rovněž označit pohledávku, kvůli níž chce danému jednání odporovat. Svým obsahem by tak výhrada měla dle Z. Pulkrábka odpovídat skutkovému základu případné odpůrčí žaloby. Výhradu je přitom nutno oznámit možnému budoucímu odpůrci prostřednictvím notáře, soudního exekutora anebo soudu. Důvodem tohoto požadavku je, aby zde nebylo pochyb o vážnosti věřitelova závěru.¹⁷³ Ačkoliv se ObčZ nikde nezmiňuje o tom, jakou formu by měla výhrada mít, ze zvláštních předpisů upravujících pravomoc těchto oprávněných osob¹⁷⁴ vyplývá, že by měla být písemná.

3.3 Předběžné opatření

Prostředkem na ochranu věřitelových práv může být mimořádně i civilní institut předběžného opatření ve smyslu ustanovení § 74 a násl. OSŘ. Zákon jej poskytuje

¹⁷¹ Tichý, L. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8. s. 1506-1507.

¹⁷² Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654.* Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 845.

¹⁷³ Pulkrábek, Z. in MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654.* Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1. s. 844

¹⁷⁴ Zákon č. 358/1992 Sb., notářský řád; Zákon č. 120/2001 Sb., exekuční řád; Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

jako možnost věřitelům proto, aby se včas zabránilo odlivu dlužníkovu majetku a nenastala tak situace, kdy věřitel sice disponuje vykonatelným exekučním titulem, ale v důsledku jednání dlužníka učiněného během nalézacího řízení již nemá, z jakého majetku by svou pohledávku v exekučním řízení uspokojil.¹⁷⁵ Existuje-li důvodná obava, že by výkon soudního rozhodnutí mohl být ohrožen, může věřitel podat návrh na nařízení předběžného opatření, o kterém předseda senátu rozhoduje bezodkladně. Tím lze docílit zejména toho, že soud dlužníkovi uloží povinnost ve smyslu ustanovení § 76 odst. 1 písm. d) OSŘ, aby nenakládal s určitými věcmi nebo právy. Nejčastěji tak dlužník bude povinen ve vztahu k nemovitým věcem, které následkem nařízení takového předběžného opatření není oprávněn zcizit, zatížit zástavním právem, věcným břemenem, či jakkoliv jinak omezit ve prospěch třetích osob.¹⁷⁶ Zákaz nakládat s věcmi či právy se ovšem nevztahuje pouze na nemovitosti, ale v soudní praxi se s tím lze rovněž setkat v souvislosti s obchodním podílem, kdy je dotyčnému uloženo, aby se zdržel úplatného či bezúplatného převodu, zastavení či jiného zatížení tohoto obchodního podílu.¹⁷⁷

Návrh na nařízení předběžného opatření může věřitel podat jak před zahájením řízení ve věci samé, tak i v jeho průběhu, přičemž podmínky pro nařízení předběžného opatření jsou pro oba případy v zásadě totožné.¹⁷⁸ Soudy však budou obezřetnější v situaci, kdy věřitel doposud nepodal žalobu za účelem postavení svého údajného dluhu najisto. Jednoduše by pak totiž mohlo docházet k tomu, že institut předběžného opatření bude stranami sporu zneužíván např. pro pomstu. Z toho důvodu soudy mnohdy takovému návrhu nevyhoví.¹⁷⁹

Prvním z předpokladů pro nařízení předběžného opatření je osvědčení skutečností, které jsou rozhodující pro uložení povinnosti předběžným opatřením – věřitel je však nemusí prokazovat, dle judikatury postačí, když je tvrzený nárok věřitele alespoň pravděpodobný.¹⁸⁰ Jestliže je nárok osvědčen, lze přistoupit k druhému předpokladu, kterým je prokázání obavy o výkon rozhodnutí. Věřitel musí tvrdit a současně i prokázat (např. inzerátem dlužníka), že je výkon soudního

¹⁷⁵ BALOUSOVÁ, M. *Předběžná opatření týkající se nemovitostí v teorii a praxi*. [online], 24. 9. 2018 [cit. 2022-03-07].

¹⁷⁶ BALOUSOVÁ, M. *Předběžná opatření týkající se nemovitostí v teorii a praxi*. [online], 24. 9. 2018 [cit. 2022-03-07].

¹⁷⁷ Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 24. 4. 2019, sp. zn. 5 Cmo 76/2019

¹⁷⁸ Srov. § 102 a násl. OSŘ

¹⁷⁹ BALOUSOVÁ, M. *Předběžná opatření týkající se nemovitostí v teorii a praxi*. [online], 24. 9. 2018 [cit. 2022-03-07].

¹⁸⁰ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 29. 9. 2014, sp. zn. 1 Cmo 162/2014

rozhodnutí ohrožen, když dlužník svůj majetek zcizuje anebo zatěžuje, a zároveň již nedisponuje žádným jiným majetkem, z něhož by bylo možné se uspokojit. Rovněž je třeba při nařizování předběžných opatření vycházet z obecné zásady proporcionality, neboť dochází k zásahu do práv a zájmů jiných osob. Soud proto vždy musí zvážit, zda je újma, která předběžným opatřením dalšímu účastníku vznikne, přiměřená konkrétním okolnostem případu.¹⁸¹

3.4 Žaloba na náhradu škody

Za další z možných prostředků ochrany věřitele lze podle L. Tichého považovat i žalobu na náhradu škody.¹⁸² O způsobilosti této žaloby jako nástroje právní ochrany věřitele s pohledávkou vůči dlužníku je přesvědčen navzdory tomu, že na ni doposud touto optikou u nás ani v zahraničí nahlíženo nebylo.

Ochranu žalobou na náhradu škody by mělo být možné využít na základě ustanovení § 2909 a § 2910 ObčZ, a to tehdy, jsou-li věřitelova práva poškozena jednáním dlužníka (zejména tak, že mu je znemožněno plné uspokojení jeho práv z pohledávky), v důsledku něhož vznikla věřiteli škoda. Věřitel se tak může, vedle ochrany odpůřčí žalobou, domáhat náhrady jemu způsobené škody. Jelikož je uvedené jednání dlužníka jevem společensky nežádoucím, a proto právem zakázaným, resp. *deliktem* (zda civilním, správním či trestním záleží na intenzitě protiprávního jednání), je L. Tichý toho názoru, že vedle ochrany odpůřčí žalobou zasluhuje pohledávka i deliktněprávní ochranu, která postavení věřitele zlepší, zvláště jednal-li dlužník v rozporu s dobrými mravy, šikanózním způsobem anebo porušil-li ochrannou normu.¹⁸³ Tu by měla poskytnout právě uvažovaná žaloba na náhradu škody.

Protože východiskem pro deliktněprávní ochranu pohledávky je situace v podstatě totožná jako v případě žaloby odpůřčí, totiž že dlužník jedná tak, aby věřiteli ztížil či zcela znemožnil uspokojení jeho práv ze závazků, lze k ochraně

¹⁸¹ Levý, J. § 74 Důvody, příslušnost a účastníci. In: SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., DOLEŽÍLEK, J., a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 369. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹⁸² Srov. TICHÝ, L. Deliktněprávní ochrana pohledávky (na okraj žaloby na náhradu škody – konkurenční prostředek právní ochrany znevýhodněného věřitele). *Bulletin advokacie*, 2019, č. 4, s. 34-40. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹⁸³ Tamtéž.

věřitele využít jak žalobu odpůrcí, tak žalobu na náhradu škody. Ačkoliv se v určitých vlastnostech liší, obě však cílí na kompenzaci nerovnosti, která věřiteli vznikla právě v důsledku jednání dlužníka na úkor věřitele. Na delikt ní žalobu na náhradu škody tak můžeme nahlížet jako na určitý konkurenční nástroj právní ochrany věřitele k žalobě odpůrcí.¹⁸⁴

Předpoklady odpovědnosti za škodu věřitele

Odpovědnost za škodu způsobenou věřiteli může vzniknout jen za splnění určitých předpokladů. Obecné předpoklady lze zjistit z textu ustanovení pojednávajícího o obecné delikt ní odpovědnosti, tedy § 2910 první věty ObčZ, dle něhož „*škůdce, který vlastním zaviněním poruší povinnost stanovenou zákonem a zasáhne tak do absolutního práva poškozeného, nahradí poškozenému, co tím způsobí*“. Z uvedeného lze dovodit, že se jedná o předpoklad protiprávního činu, škody, příčinné souvislosti mezi protiprávním činem a škodou, a konečně zavinění.

Prvním z předpokladů je tedy protiprávní zaviněné jednání škůdce. Jedná se o škodní jednání, které je označováno jako zkrácení či znevýhodnění věřitele. Nejprve je však třeba posoudit, zda je vůbec možné považovat zkracující jednání dlužníka, případně třetí osoby, za delikt. Termínem delikt je označováno porušení právní povinnosti, dle názoru L. Tichého ovšem pouze ve smyslu povinnosti zákonné, porušení povinnosti smluvní deliktem není.¹⁸⁵ Zejména v případě, kdy je věřitel zkracován jednáním *dlužníka*, by mohlo být namítáno, že dlužník porušuje povinnost nikoliv zákonnou, nýbrž smluvní, která vyplývala z jeho závazku s věřitelem, a tudíž nemůže jít o delikt. Zkracující jednání dlužníka je nicméně mnohem více závažné. Zatímco porušení smluvní povinnosti může spočívat například v tom, že není dodržen smluvený termín dodání, zkracující jednání naproti tomu spočívá v porušení jednoho ze stěžejních principů, na nichž soukromé právo stojí – principu smluvní loajality. Z toho důvodu je třeba posuzovat zkracující jednání dlužníka jako v rozporu se zákonem, tedy jednání protiprávní.¹⁸⁶ Co se pak týče otázky zavinění, lze konstatovat, že ve srovnání se žalobou odpůrcí klade ta na náhradu škody na věřitele jakožto žalobce vyšší nároky. Ve všech případech delikt něprávní ochrany je totiž zapotřebí zavinění toho, kdo zkracuje věřitele, a to

¹⁸⁴ TICHÝ, L. Delikt něprávní ochrana pohledávky (na okraj žaloby na náhradu škody – konkurenční prostředek právní ochrany znevýhodněného věřitele). *Bulletin advokacie*, 2019, č. 4, s. 34-40. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Tamtéž.

alespoň v té nejmírnější formě nedbalosti. Věřitel tak musí zavinění prokazovat vždy. Naopak u některých skutkových podstat odpůrcí žaloby se zavinění vůbec nepředpokládá (např. bezúplatná právní jednání, mrhání majetkem), což činí situaci pro věřitele příznivější. Škůdcem je osoba odlišná od poškozeného, tedy ten, kdo svým jednáním věřitele zkrátil a způsobil mu tím škodu, jíž je za splnění podmínek povinen nahradit. Může jím být stejně jako v případě odpůrcí žaloby dlužník nebo třetí osoba, která se může podílet na zmenšování majetku dlužníka a tím pádem zkrácení věřitele jako druhá smluvní strana. Zároveň se však třetí osoba může škodního jednání účastnit i jako pomocník nebo návodce, když například podněcuje dlužníka k porušení smlouvy uzavřené s věřitelem.¹⁸⁷ Takové jednání třetí osoby lze na rozdíl od odpůrcí žaloby žalobou na náhradu škody postihnout.

Druhým předpokladem, který musí být ke vzniku odpovědnosti za škodu naplněn, je samotná škoda. Zde je rovněž možné oproti odpůrcí žalobě spatřovat určitý rozdíl. Zatímco odpůrcí žaloba škodu vůbec nepředpokládá, v případě žaloby na náhradu škody, jak již vyplývá ze samotného názvu, je škoda vzniklá následkem nedobytnosti věřitelovy pohledávky esenciálním požadavkem.¹⁸⁸

Nelze však opomenout ani poslední z předpokladů, kterým je příčinná souvislost mezi protiprávním jednáním škůdce a vznikem škody na straně věřitele.

Skutkové podstaty deliktněprávní ochrany

Tato podkapitola pojednává o třech způsobech ochrany věřitelovy pohledávky, které korespondují se třemi skutkovými podstatami deliktního práva dle ObčZ. Odpovědnost za poškození věřitele zkrácením uspokojení jeho pohledávky se tak na podkladě konkrétních okolností může posuzovat dle generální odpovědnostní klauzule obsažené v § 2910 ObčZ, kterou tvoří dvě skutkové podstaty – obecná deliktní odpovědnost (věta první) a odpovědnost za škodu při porušení ochranné normy (věta druhá), anebo dle zvláštní skutkové podstaty uvedené v ustanovení § 2909 ObčZ v případě úmyslného jednání proti dobrým mravům či šikanózního jednání.¹⁸⁹

¹⁸⁷ TICHÝ, L. Deliktněprávní ochrana pohledávky (na okraj žaloby na náhradu škody – konkurenční prostředek právní ochrany znevýhodněného věřitele). *Bulletin advokacie*, 2019, č. 4, s. 34-40. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ Tamtéž.

Obecná skutková podstata dle ustanovení § 2910 věty první ObčZ upravuje odpovědnost za škodu vzniklou protiprávním zásahem do absolutních práv. Primárně je proto potřeba si zodpovědět otázku, zda je pohledávka způsobilá požívat ochrany poskytnuté touto klauzulí. V naší právní úpravě obecně platí rozdělení na práva absolutní, za něž se považují například práva věcná, a práva relativní, kterým je například právo na plnění (pohledávka). Na základě této koncepce by tak pohledávka ochranu dle tohoto ustanovení mít neměla. L. Tichý však přichází se zajímavou úvahou, kterou staví na teorii, že i relativní právo má svou absolutní dimenzi. To lze vysvětlit následovně. Obecně platí, že pohledávka neboli věřitelovo právo na plnění vůči dlužníku je svou povahou právem relativním. Nicméně proto, že je možné ji považovat dle ustanovení § 489 ObčZ za věc v právním smyslu (je rozdílná od osoby a slouží potřebě lidí), lze dovodit, že k pohledávce existuje vlastnické právo, které je právem absolutním, a proto požívá ochrany právě dle tohoto ustanovení. Z toho důvodu každý, kdo do tohoto vlastnického práva k pohledávce zasáhne, zasáhne i do absolutního práva věřitele. Touto skutkovou podstatu by tak mělo být možné odůvodnit odpovědnost třetí osoby, která jedná formou návodu či pomoci.¹⁹⁰

Na rozebranou úvahu však již reagoval Nejvyšší soud v jednom ze svých recentních rozhodnutí, konkrétně v rozsudku ze dne 30. 8. 2021, sp. zn. 23 Cdo 3320/2020. Zaujal přitom stanovisko, že „*pohledávka je svojí povahou relativním (obligačním) právem a zásah do takového práva je tak zásahem do práva relativního (obligačního)*“, a z toho důvodu jí nelze ochranu tímto ustanovením poskytnout. Ve svém odůvodnění odkazuje na systematické rozdělení ObčZ, z něhož vyplývá rozlišení na práva absolutní a relativní. „*Věcná práva coby práva absolutní jsou upravena v části třetí spolu s právem dědickým, práva závazková (obligační) coby práva relativní pak v části čtvrté. Obě části jsou vystavěny na rozdílných zásadách; část třetí je vystavěna na specifických – přitom do textu zákona přímo vtělených a vzájemně provázaných – zásadách uplatnitelných právě (a pouze) ve vztahu k absolutním majetkovým právům: jejich působnost erga omnes (§ 976 o. z.), jejich numerus clausus (§ 977 o. z.) a jejich kogentní povaha (§ 978 o. z.). Právě proto, že absolutní majetková práva působí vůči všem, musí být jejich uzavřený okruh také všem známý (a z toho plyne i potřeba jejich kogentní povahy).*

¹⁹⁰ Srov. TICHÝ, L. Deliktněprávní ochrana pohledávky (na okraj žaloby na náhradu škody – konkurenční prostředek právní ochrany znevýhodněného věřitele). *Bulletin advokacie*, 2019, č. 4, s. 34-40. Dostupné z www.beck-online.cz.

Nic z toho neplatí ve vztahu k relativním majetkovým právům; ta zavazují ve smyslu § 1721 o. z. pouze strany závazku (obligačního vztahu), jež není důvodu (nad rámec kogentních pravidel vztahujících se k relativním majetkovým právům) omezovat.“ Je tak otázkou, zda, a především na podkladě čeho, se v budoucnu Nejvyšší soud od tohoto svého stanoviska odchýlí.

Skutková podstata uvedená v ustanovení § 2910 věty druhé ObčZ upravuje odpovědnost za škodu při porušení ochranné normy. Škůdce bude odpovědný tehdy, zasáhne-li do práva odlišného od absolutního (které je chráněno větou první téhož ustanovení) zaviněným porušením zákonné povinnosti stanovené na ochranu takového práva. Předpoklad odpovědnosti je splněn pouze tehdy, vznikla-li škoda těm subjektům, na jejichž ochranu byla škůdcem porušená právní norma konstruována. Na rozdíl od první skutkové podstaty dle § 2910 věty první ObčZ, která řeší pouze škodu vzniklou zásahem do absolutních práv, se tato dotýká i prostých ekonomických škod, které vzešly z jednání v rozporu s ochrannou normou. Za ochrannou normu ve vztahu k věřiteli lze považovat typicky trestněprávní ustanovení, např. trestný čin zvýhodnění věřitele dle ustanovení § 223 TrZ či trestný čin poškození věřitele dle ustanovení § 222 TrZ. Ochrannou normu mohou rovněž obsahovat i předpisy správního práva, ba dokonce i právní akty. Vhodné bude využití této skutkové podstaty v případě odpovědnosti za škodu samotného dlužníka.¹⁹¹

Třetí a poslední skutkovou podstatu stanoví ObčZ v ustanovení § 2909. Zde je upravena odpovědnost za škodu vzniklou jednáním v rozporu s dobrými mravy či šikanózním jednáním. Z hlediska deliktněprávní ochrany věřitelovy pohledávky se jeví tato úprava jako klíčová, protože poskytuje ochranu majetkových práv, jejichž uplatnění obecná klauzule § 2910 věty první ObčZ zčásti omezuje.¹⁹² Každé jednání, kterým je sledováno poškození věřitele, je jednáním nemravným, k němuž je logicky třeba úmysl jednajícího. Jak v případě jednání v rozporu s dobrými mravy, tak v případě šikanózního jednání je tak předpokladem pro odpovědnost za škodu úmyslné jednání škůdce. To podstatně ztěžuje postavení věřitele, který jej jakožto žalobce musí prokazovat. Tato skutková podstata poskytuje věřiteli právo

¹⁹¹ Srov. TICHÝ, L. Deliktněprávní ochrana pohledávky (na okraj žaloby na náhradu škody – konkurenční prostředek právní ochrany znevýhodněného věřitele). *Bulletin advokacie*, 2019, č. 4, s. 34-40. Dostupné z www.beck-online.cz.

¹⁹² Tamtéž.

na náhradu způsobené škody nikoliv jen vůči svému dlužníkovi, ale i vůči třetí osobě.

Jak jsem již zmiňovala na začátku této podkapitoly, přestože doposud nebylo na tuto žalobu nahlíženo jako na možný prostředek ochrany věřitelovy pohledávky, vnímám jej stejně jako L. Tichý jako možnost, jak přispět k ochraně věřitele, která je mnohdy pro věřitele spíše nedostupná. Dobrým argumentem může být i to, že na rozdíl od odpůrcí žaloby, která je časově ohraničena lhůtami, je žaloba na náhradu škody bez časového limitu (vyjma promlčení). Otázkou tak pouze zůstává, jak se k této úvaze do budoucna postaví soudy. Mám však za to, že kromě skutkové podstaty dle § 2910 věty první ObčZ, k jejímuž uplatnění v souvislosti s ochranou pohledávky se již negativně vyjádřil Nejvyšší soud, mají ostatní skutkové podstaty poměrně velkou šanci na úspěch.

4. Srovnání s úpravou v insolvenčním zákoně

V předchozích kapitolách této práce jsem se zabývala mimo jiné občanskoprávní úpravou relativní neúčinnosti právního jednání, jíž se může věřitel domoci prostřednictvím odpůrčí žaloby. Odpůrčí právo je ovšem známo i pro oblast práva insolvenčního, kde má svou vlastní samostatnou úpravu v § 235 a násl. InsZ. Tu soudní judikatura považuje za komplexní.¹⁹³ Ač InsZ vychází z úpravy v ObčZ, vykazuje přesto určité odlišnosti, které bezesporu stojí za zmínku. S ohledem na existenci této speciální úpravy v InsZ pokládám proto za vhodné další kapitolu své práce věnovat její komparaci s úpravou obecnou dle ObčZ s tím, že na úvod vymežím jejich vzájemný vztah.

4.1 Vztah občanského zákoníku a insolvenčního zákona

Ustanovení § 235 a násl. InsZ upravující neúčinnost je v postavení speciální úpravy vůči úpravě obecné obsažené v § 589 a násl. ObčZ. Zatímco se totiž ObčZ dotýká zkracujících jednání dlužníka povšechně, vztahuje se InsZ pouze na zkracování, k němuž dochází v rámci insolvenčního řízení. To dokládá i důvodová zpráva k ObčZ, když říká, že „*úprava relativní neúčinnosti právních jednání v občanském zákoníku bude využitelná jen mimo případy úpadkového řízení*“, přičemž „*insolvenční právo má a i nadále má mít vlastní úpravu*“¹⁹⁴.

Obecně vzato platí, že úprava zvláštní má v případě kolize s úpravou obecnou aplikační přednost. To znamená, že uplatnění úpravy obecné je v daném případě vyloučeno, neboť se řídí výkladovým pravidlem *lex specialis derogat legi generali*. Jakmile však právní předpis danou problematiku neupravuje, je třeba subsidiárně použít právní úpravu obsaženou v předpisu obecném. Nicméně v případě odporovatelnosti dle InsZ jde o úpravu natolik komplexní a celistvou, že doplnění tou obecnou v zásadě nevyžaduje. Proto ve chvíli, kdy probíhá insolvenční řízení, lze aplikovat pouze postup vymezený InsZ.

¹⁹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. 29 ICdo 37/2015

¹⁹⁴ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz

4.2 Neúčinnost dle insolvenčního zákona v komparaci

Pro snazší pochopení problematiky lze na úvod této podkapitoly uvést, že řízení o úpadku dlužníka a způsobu jeho řešení, tj. insolvenční řízení, stojí na specifických zásadách. Dle jedné z nich, již vymezuje § 5 písm. a) InsZ, je nutno vést insolvenční řízení vždy tak, „aby žádný z účastníků nebyl nespravedlivě poškozen nebo nedovoleně zvýhodněn a aby se dosáhlo rychlého, hospodárného a co nejvyššího uspokojení věřitelů“. Vycházíme totiž z předpokladu, že každý věřitel je pochopitelně veden záměrem dosáhnout co možná nejvyššího uspokojení své pohledávky bez ohledu na další případné věřitele dlužníka. To však není účelné, jestliže dlužník není schopen dostát svým vícero závazkům a vyhlásí proto osobní bankrot. V takovém případě se zdá být přijatelnějším řešením uspokojit dlužníkovy věřitele alespoň zčásti, tedy poměrně, v důsledku čehož musí individuální zájem každého z věřitelů ustoupit do pozadí. Účelem insolvenčního práva je proto zamezit tomuto individuálnímu, potažmo destruktivnímu (ve vztahu k majetku dlužníka) postupu a nahradit jej postupem kolektivním, jež směřuje k maximalizaci uspokojení věřitelů jako celku.¹⁹⁵ Z toho důvodu jsou věřitelé dle další zásady uvedené v § 5 písm. d) InsZ povinni „držet se jednání, směřujícího k uspokojení jejich pohledávek mimo insolvenční řízení, ledaže to dovoluje zákon“, neboť by tím mohlo jednoduše docházet k jejich zvýhodňování na úkor věřitelů ostatních.

Neúčinnými jsou tak dle § 235 odst. 1 InsZ takové „právní úkony, kterými dlužník zkracuje možnost uspokojení věřitelů nebo zvýhodňuje některé věřitele na úkor jiných“. Zde je nutno upozornit na nesoulad s ObčZ, neboť ten, jak již bylo rozebráno v první kapitole pojednávající obecně o právním jednání, již nezná pojem „právní úkon“. I přes rozsáhlou novelu InsZ provedenou zákonem č. 294/2013 Sb. však zákonodárce na změnu na „právní jednání“ nikterak nereagoval a původního označení v InsZ užívá i nadále. Pro účely této práce bude nicméně užíván aktuální termín dle ObčZ, tedy „právní jednání“.

Obdobně jako relativní neúčinnost dle ObčZ, i neúčinnost dlužníkových právních jednání učiněných v souvislosti s insolvenčním řízením se zakládá vyhovujícím rozhodnutím soudu o odpůřčí žalobě.¹⁹⁶ Z doslovného znění zákona,

¹⁹⁵ RICHTER, T. *Insolvenční právo*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017. ISBN 978-80-7552-444-7. s. 391.

¹⁹⁶ § 235 odst. 2 InsZ

zejména tedy ze slov „zakládá se“, lze i v tomto případě usuzovat, že se jedná o rozhodnutí konstitutivního charakteru s účinky *ex nunc*. Ustanovení § 236 odst. 1 InsZ rovněž stanoví, že vyslovením neúčinnosti nebude dotčena platnost odporovaného právního jednání.

Zásadní je však změna v oblasti aktivní věcné legitimace k podání odpůřčí žaloby. Zatímco dle ObčZ je k jejímu podání oprávněn věřitel s vykonatelnou pohledávkou, vůči němuž je odporované jednání v důsledku kladného rozhodnutí soudu neúčinné, dle ustanovení § 239 odst. 1 InsZ může právnímu jednání dlužníka odporovat pouze insolvenční správce, který byl dlužníkovi insolvenčním soudem ustanoven. Ten podává odpůřčí žalobu proti osobám, v jejichž prospěch dlužník právně jednal nebo které z dlužníkového jednání měly prospěch; pasivní věcná legitimace je tedy až na výjimky u právních nástupců upravena v obou právních předpisech obdobně. Insolvenční správce se dovolává neúčinnosti v kolektivním zájmu dlužníkových věřitelů, neboť následkem pravomocného rozhodnutí, kterým soud odpůřčí žalobě vyhověl, jsou žalované osoby povinny vydat dlužníkovu plnění z neúčinných právních úkonů do majetkové podstaty¹⁹⁷, která je, jinými slovy, majetkem určeným právě k uspokojení věřitelů (§ 2 písm. e) InsZ). Vyslovená neúčinnost právního jednání tak v tomto případě působí vůči všem věřitelům, kteří uplatnili svá práva v insolvenčním řízení.

Odlišně od ObčZ stanoví InsZ rovněž lhůtu pro podání odpůřčí žaloby. Ta je sice v obou právních úpravách prekluzivní, ale zatímco v případě ObčZ není lhůta jednotná, když se odvíjí od závažnosti jednotlivých skutkových podstat, v InsZ platí pro všechny skutkové podstaty lhůta stejně dlouhá. Nepodá-li insolvenční správce odpůřčí žalobu do jednoho roku ode dne, kdy nastaly účinky rozhodnutí o úpadku dlužníka, jeho odpůřčí nárok zaniká.¹⁹⁸

Co se týče skutkových podstat odporovatelnosti, ty vymezují obě právní úpravy velmi podobně. InsZ uvádí tři tradiční skutkové podstaty v ustanovení § 240 až 242, přičemž se jedná o právní jednání bez přiměřeného protiplnění (§ 240), o právní jednání zvýhodňující některého věřitele na úkor jiných (§ 241) a o podvodně či úmyslně zkracující právní jednání (§ 242). První zmíněná je obdobou skutkové podstaty bezúplatných právních jednání dle § 591 ObčZ, třetí pak koresponduje se skutkovou podstatou úmyslného zkrácení dle § 590 odst. 1 ObčZ. Na první pohled

¹⁹⁷ § 237 odst. 1 InsZ

¹⁹⁸ § 239 odst. 3 InsZ

je však zřejmé, že InsZ vymezil odporovatelná právní jednání podrobněji. Pouze na základě těchto vyjmenovaných důvodů se lze v insolvenčním řízení dovolat neúčinnosti dlužníkových právních jednání, jež předcházely úpadku dlužníka.¹⁹⁹ Kromě naplnění jedné ze skutkových podstat je však třeba současně naplnit i obecnou definici, tak jak ji podává ustanovení § 235 odst. 1 InsZ. Není ovšem vyloučeno, stejně jako u obecné odporovatelnosti, že jedno jednání dlužníka naplní více skutkových podstat zároveň. V takovém případě má insolvenční správce možnost výběru, dle které z nich bude odpůřci žalobu podávat.²⁰⁰

Obdobně jako v ObčZ se od sebe jednotlivé skutkové podstaty v InsZ odlišují tím, zda vyžadují dlužníkům úmysl zkrátit věřitele. Zkoumá se rovněž i skutečnost, zda dlužník právně jednal ve vztahu k osobám spřízněným, tj. osoba blízká a osoba, s níž dlužník tvoří koncern²⁰¹, anebo zda jednal ve prospěch osoby jiné.

Prvé dvě skutkové podstaty, totiž právní jednání bez přiměřeného protiplnění a zvýhodňující právní jednání, úmysl dlužníka nevyžadují. V obou těchto případech k jejich naplnění postačí, jednal-li takto dlužník v době, kdy se nacházel v úpadku či pokud toto dlužníkově jednání k jeho úpadku vedlo. Břemeno tvrzení a důkazní ohledně úpadku dlužníka leží zásadně na insolvenčním správci jakožto žalobci.²⁰² U jednání ve prospěch osob blízkých či těch, které s dlužníkem tvoří koncern, zákonodárce ovšem rovnou předpokládá, že v době, kdy dlužník v jejich prospěch právně jednal, se již nacházel v úpadku.²⁰³ Chce-li se pak tato žalovaná osoba odpůřci žalobě ubránit, musí tvrdit a prokázat, že dlužník v té době v úpadku nebyl.²⁰⁴ Takovou vyvratitelnou domněnku obecná odporovatelnost dle ObčZ nezná.

Skutková podstata úmyslného zkrácení dlužníkových věřitelů, již upravuje ustanovení § 242 InsZ, se od výše zmíněných skutkových podstat výrazně liší. K naplnění jejich znaků je totiž třeba, aby dlužníkovým jednáním, učiněným v posledních pěti letech před zahájením insolvenčního řízení, skutečně došlo ke

¹⁹⁹ RICHTER, T. *Insolvenční právo*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017. ISBN 978-80-7552-444-7. s. 394.

²⁰⁰ RICHTER, T. *Insolvenční právo*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017. ISBN 978-80-7552-444-7. s. 394-395.

²⁰¹ Sprinz, P. § 240 Neúčinnost právních úkonů bez přiměřeného protiplnění. In: SPRINZ, P., JIRMÁSEK, T., ŘEHÁČEK, O., VRBA, M., ZOUBEK, H. a kol. *Insolvenční zákon*. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021. Dostupné z www.beck-online.cz

²⁰² Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. 29 ICdo 54/2015

²⁰³ § 240 odst. 2 a § 241 odst. 2 InsZ

²⁰⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 10. 2018, sp. zn. 29 ICdo 106/2016

zkrácení věřitele, přičemž dlužník tak musí činit úmyslně a tento úmysl musí být druhé smluvní straně znám. Na rozdíl od předchozích dvou skutkových podstat se zde nevyžaduje, aby se dlužník v době právního jednání nacházel v úpadku. Na místo toho je zapotřebí prokázat úmysl dlužníka zkrátit věřitele a vědomost protistrany o tomto úmyslu. Břemeno tvrzení a důkazní opět nese insolvenční správce, avšak v souvislosti s osobami spřízněnými mu situaci usnadňuje vyvratitelná domněnka znalosti tohoto úmyslu vyjádřená v § 242 odst. 2 InsZ.²⁰⁵ Na těchto osobách pak je, aby prokázaly, že o úmyslu dlužníka nevěděly a ani o něm vědět nemusely.

Nutno proto podotknout, že osoby spřízněné se v této speciální úpravě odporovatelnosti nacházejí ve značně ztíženém postavení, neboť na svoji obranu musí prokazovat, co osoby od nich odlišné („jiné osoby“) ne. Zhoršení jejich pozice je zřejmé i oproti obecné úpravě v ObčZ, ta totiž řeší osoby blízké a jejich domnělou znalost jen v souvislosti se skutkovou podstatou úmyslného zkrácení (§ 590 odst. 1 písm. c) ObčZ), kdežto v InsZ lze nalézt vyvratitelnou domněnku spojenou s osobami spřízněnými v každé ze tří uvedených skutkových podstat.

Posledních pár řádků této kapitoly věnuji případné duplicitě sporů, jíž se zabývá ustanovení § 239 odst. 1 věta druhá InsZ. To stanoví, že pokud „v době zahájení insolvenčního řízení probíhá o téže věci řízení na základě odpůrcí žaloby jiné osoby, nelze v něm až do skončení insolvenčního řízení pokračovat“. Civilní řízení o odpůrcí žalobě, jímž se věřitel dovolává neúčinnosti právního jednání dlužníka toliko vůči sobě samému, je tak nutné z důvodu překážky litispendence až do skončení insolvenčního řízení přerušit. Situace je poněkud odlišná, jestliže věřitel dosáhl pravomocného rozhodnutí soudu o neúčinnosti právního jednání ještě před tím, než rozhodnutí o úpadku jeho dlužníka nabylo právní moci. V takovém případě se věřitel může dle ustanovení § 243 InsZ „domáhat toho, aby mu do výše jeho pohledávky bylo vydáno plnění z tohoto neúčinného právního úkonu; toto plnění nemusí předat do majetkové podstaty“.

²⁰⁵ RICHTER, T. *Insolvenční právo*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017. ISBN 978-80-7552-444-7. s. 398

5. Hodnocení stávající právní úpravy

Poslední kapitolu své práce jsem se rozhodla věnovat subjektivnímu zhodnocení toho, jak dobře naše současná právní úprava chrání věřitele před zkracujícím jednáním dlužníka. V průběhu psaní této práce jsem se důkladně seznámila jak s jejími klady, tak i s nedostatky, na které je dle mého názoru vhodné poukázat. V první části této kapitoly se proto zaměřím na hodnocení aktuální právní úpravy ve vztahu k předchozí právní úpravě, v druhé části se pak věnuji zhodnocení té současné, přičemž zároveň předestřu návrhy možných zlepšení do budoucna.

5.1 Hodnocení ve vztahu k původní právní úpravě

Primárně byl za účelem ochrany věřitele před zkracujícím jednáním dlužníka do našeho právního řádu zaveden institut relativní neúčinnosti právního jednání. Ve srovnání s odporovatelností, kterou znal ObčZ 1964, je relativní neúčinnost dle ObčZ bezesporu krokem vpřed, neboť je značně propracovanější, více navazuje na tradiční úpravu, a především zde zákonodárce jednou provždy určil, že pohledávka věřitele musí být vykonatelná, což do té doby bylo poměrně problematické téma. Tím se sice pro věřitele z hlediska jeho postavení nic nezměnilo, neboť soudy stejně ze zákonem vyžadované vymahatelnosti dovozovaly vykonatelnost, ale aspoň byl tento nesoulad soudní praxe se zákonným zněním odstraněn.

Postavení věřitele naproti tomu zajisté zlepšilo zavedení institutu výhrady práva dovolat se relativní neúčinnosti, což bylo reakcí zákonodárce právě na změnu z pohledávky vymahatelné na pohledávku vykonatelnou. Tím dal věřiteli možnost překlenout období, kdy věřitel nemůže odpůřící žalobu podat z důvodu nedokonalosti pohledávky, přičemž tento krok nelze vnímat jinak než pozitivně. Co se však praktické stránky týče, mám za to, že výhrada neúčinnosti není ani osm let od nabytí účinnosti ObčZ institutem pro věřitele příliš známým. K tomuto závěru docházím i s ohledem na svou vlastní praxi v notářské kanceláři, neboť jsem obeznámena pouze s jedním případem, kdy věřitel požádal o sepis a následné oznámení výhrady práva dovolat se neúčinnosti odpůrci.

5.2 Hodnocení současné právní úpravy

Zákonné zakotvení relativní neúčinnosti se mi nezdá být úplně jednoduché na porozumění, neboť jak jsem měla možnost při psaní této práce zjistit, vyvolává celou řadu otázek u odborníků, natož aby byla pochopena neodbornou veřejností. Tento problém se nejvíce projevuje při její aplikaci v praxi, kdy ani judikatura není v některých případech konzistentní, což samozřejmě není zcela optimální zejména s ohledem na legitimní očekávání případných účastníků řízení o odpůrcí žalobě. Věřitelé by ve srovnatelných či obdobných situacích měli mít alespoň přibližnou představu o tom, jak řízení dopadne. Jako jeden z těchto případů lze uvést například situaci, kdy se věřitel v jiném sporu teprve domáhá přiznání vykonatelnosti jeho pohledávky. Judikatura se totiž až do nedávna držela závěru soudů z období předchozí právní úpravy, tedy že „*v případě, že v době rozhodování soudu o odpůrcí žalobě není pohledávka žalobce za dlužníkem ještě vymahatelná a že se žalobce domáhá přiznání této pohledávky v jiném řízení, je zpravidla dán důvod k přerušení řízení o odpůrcí žalobě.*“²⁰⁶ Zvrat nastal až rozhodnutím ze dne 20. 1. 2017, sp. zn. 21 Cdo 3914/2016, v němž Nejvyšší soud určil tento judikaturní závěr s ohledem na existenci institutu výhrady neúčinnosti již neuplatnitelným. Trvalo ovšem celé tři roky (od účinnosti ObčZ), než Nejvyšší soud začal brát výhradu neúčinnosti a její účel v tomto smyslu v potaz. Takže věřitelé, v té době přesvědčení, že nemusí činit výhradu, neboť vycházeli z dosavadní soudní praxe, pochopitelně očekávali, že jejich řízení bude rovněž přerušeno.

Ideální by tak bylo upravit tento stěžejní institut ochrany věřitele tak, aby ze zákonného znění zcela jednoznačně vyplývalo, co tím chtěl zákonodárce říci, a nevznikalo tolik protichůdných názorů. O poznání srozumitelnější a praktičtější je úprava neúčinnosti v InsZ, která by mohla být při případné budoucí novelizaci ObčZ pro zákonodárce inspirací. Ačkoliv se jedná ve vztahu k ObčZ o speciální právní úpravu, takže je logické, že bude více mířit na konkrétní situace, dokáže jí lépe porozumět i neprávnick, což se o obecné úpravě v ObčZ říct nedá. Nicméně i úprava obsažená v InsZ by dle mého názoru měla do budoucna doznat drobné kosmetické změny, a to odstranění nesouladu v pojmosloví, neboť InsZ stále užívá pojem *právní úkon*, který byl typický pro ObčZ 1964. Aktuálně používaným termínem dle ObčZ je však *právní jednání*.

²⁰⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 6. 2001, sp. zn. 21 Cdo 2285/2000

Některá stanoviska Nejvyššího soudu by taktéž dle mého názoru bylo vhodné přehodnotit. To se týká například samotného pojmu *zkracující jednání*, kterým naše judikatura rozumí zásadně zmenšení dlužníkovy majetku, ačkoliv ke ztížení uspokojení věřitele může dojít i v důsledku pouhého zatížení, typicky zástavním právem. Pak totiž věřitel nemá možnost exekučně se uspokojit z nezatížené věci. Protože takovým jednáním ke zkrácení uspokojení věřitelovy pohledávky opravdu dochází, mám za to, že v rámci posílení ochrany věřitele by k tomu měl Nejvyšší soud začít přistupovat tak, jak k tomu přistupují naši sousedi v Rakousku a Německu. Ti totiž za zkracující jednání, jemuž lze odporovat, považují i zatížení dlužníkovy majetku věcným právem. S touto problematikou úzce souvisí stanovisko Nejvyššího soudu ohledně ekvivalentních právních jednání, které by rovněž zasluhovalo změny ve prospěch věřitele. S ohledem na předchozí uvedené stanovisko naše judikatura nepovažuje za možné odporovat jednání, kterým dlužník zcizuje věc za přiměřenou protihodnotu, neboť tím nedochází ke zmenšení majetku dlužníka. Lze však konstatovat, že i pouhou změnou skladby majetku dlužníka může dojít ke zkrácení věřitele, protože pokud dlužník peníze utržené za prodej nějaké hodnotné věci skryje nebo spotřebuje, věřitelova šance zhojit se na těchto penězích je mizivá a jeho postavení se tak zhorší. Mám proto za to, že soudy by taková jednání neměly odmítat jen z principu, že se jedná o jednání s adekvátním protiplněním, nýbrž by měly případ od případu zkoumat, zda dlužník svým následným jednáním (např. právě zašantročením peněz) sledoval zkrácení věřitele.

Přestože relativní neúčinnost a s ní spojená výhrada neúčinnosti by měly být jako ochrana před zkracujícím jednáním dostačující, obsahují tolik podmínek, které je třeba splnit, že na ně ne každý věřitel dosáhne. Velký problém současné právní úpravy, respektive úpravy odpůrčí žaloby jakožto nástroje, jímž lze stavu neúčinnosti dosáhnout, spatřuji zejména v důkazním břemenu, které leží na osobě věřitele (vyjma případů, kdy ke zkracujícímu jednání došlo mezi dlužníkem a osobou blízkou). Ačkoliv má odpůrčí právo představovat ochranu jeho práv, klade na něj zákon v tomto ohledu nepřiměřené nároky, takže je velká pravděpodobnost, že věřitel důkazní břemeno neunes a spor prohraje. Pokud totiž dlužník věřitele zkracuje, zpravidla tak bude činit způsobem, aby to na první pohled z jeho jednání nebylo zřejmé. Věřitel tak bude mít ve většině případů (s výjimkou zcizení nemovitostí, které jsou evidovány ve veřejně přístupném seznamu) problém zkracující jednání dlužníka rozpoznat, natož aby jej společně se zaviněním dlužníka

či odpůrce spolehlivě prokázal. Řešení bych proto viděla v obrácení důkazního břemene, kdy by jej stejně jako v případě osoby dlužníkovi blízké musel unést namísto věřitele sám odpůrce. Ideální není ani délka lhůt k podání odpůrčí žaloby, neboť až na tu pětiletou jsou ostatní lhůty poměrně krátké a nedávají věřiteli moc prostoru.

Z toho důvodu se odborníci stále snaží najít i jiné způsoby, jakými lze posílit věřitelovu ochranu, respektive využít jiné, již existující instituty tak, aby bylo možné ochranu poskytnout co možná největšímu okruhu znevýhodněných věřitelů. Řeč je zejména o L. Tichým navrhované žalobě na náhradu škody, v níž lze spatřovat velký potenciál, neboť ta na rozdíl od odpůrčí žaloby žádné lhůty nestanoví a věřitel by ji tak mohl podat do doby, než by byl jeho nárok promlčen. Dále pak lze hovořit o v kapitole třetí zmíněných předběžných opatřeních, které však v souvislosti s ochranou věřitele nemají takové upotřebení, neboť se jedná pouze o mimořádné řešení, na které soudy moc často nepřistoupí.

Závěr

V této diplomové práci bylo mým cílem objasnit problematiku zkracujícího jednání dlužníka, dále uvést možné způsoby, jak se lze před takovým jednáním chránit a současně podat o takových prostředcích ochrany obecný výklad, a rovněž poukázat na některá problematická místa v současné právní úpravě. V závěru své práce bych se proto vrátila k otázkám, které jsem si položila v úvodu, a ráda bych jejich zodpovězením tuto práci a naplnění jejích cílů zhodnotila.

Zkracujícím jednáním je právní jednání dlužníka, kterým dochází ke zkrácení uspokojení věřitelovy peněžité pohledávky. Jedná se o objektivní znevýhodnění věřitele spočívající v omezení či dokonce ve ztrátě jeho možnosti uspokojit pohledávku, kterou má vůči dlužníku, z dlužníkovy majetku. Dle judikatury Nejvyššího soudu ČR lze za zkracující jednání považovat pouze taková právní jednání dlužníka, která vedou ke zmenšení jeho majetku (může jej zmenšit jak konáním, tak opomenutím), a to jen jestliže v důsledku takového právního jednání dlužník již nedisponuje majetkem, na němž by se věřitel mohl zhojit. Někteří odborníci jsou však přesvědčeni, že za zkracující jednání lze považovat nejen snížení dlužníkovy majetku, ale i jakékoliv jiné omezení, ztížení či oddálení přístupu věřitele k majetku dlužníka v exekuci.

Zkracujícího jednání se dopouští dlužník, který má vůči svému věřiteli povinnost splněním dluhu věřitelovu pohledávku uspokojit. Pojem dlužník je však nutné v souvislosti s relativní neúčinností vykládat extenzivně, což znamená, že zkracovat věřitele může nejen ten, kdo je povinen plnit – tedy hlavní dlužník, ale i všechny další osoby, které jsou z důvodu akcesorické a subsidiární povinnosti zavázány věřitelovu pohledávku uspokojit. Tím je míněn ručitel dlužníka, dále manžel dlužníka, pokud má k uspokojení pohledávky dojít ze společného jmění manželů, jakož i zákonný či smluvní zástupce dlužníka.

Před zkracujícím jednáním dlužníka chrání ObčZ věřitele zejména pomocí institutu relativní neúčinnosti. Této ochrany lze dosáhnout prostřednictvím odpůřčí žaloby, která je stěžejním prostředkem v oblasti ochrany věřitele. V důsledku kladného rozhodnutí soudu o odpůřčí žalobě takové jednání dlužníka nepůsobí vůči osobě věřitele žádné účinky, díky čemuž je věřiteli umožněno zcela legálně uspokojit svou pohledávku z toho, co je nyní v majetku třetí osoby, v jejíž prospěch dlužník svůj majetek zkrátil. Odpůřčí žalobou se však lze bránit teprve tehdy, kdy

věřitel disponuje vykonatelnou pohledávkou, do té doby ObčZ věřiteli nabízí možnost učinit výhradu práva dovolat se relativní neúčinnosti, a to formou oznámení možnému budoucímu odpůrci prostřednictvím notáře, soudního exekutora anebo soudu. Význam výhrady spočívá v tom, že se ode dne jejího oznámení staví lhůta k podání odpůrcí žaloby, která neběží až do doby, než exekuční titul věřitele nabyde vykonatelnosti. V důsledku toho tak věřitel nepromešká lhůtu k podání odpůrcí žaloby a zároveň není nucen tuto žalobu podávat předčasně. Výjimečně se lze proti zkracujícímu jednání dlužníka bránit i návrhem na nařízení předběžného opatření, které upravuje OSŘ. Obává-li se věřitel důvodně, že by výkon soudního rozhodnutí mohl být ohrožen v důsledku předchozího odlivu majetku dlužníka, může soud dlužníkovi předběžným opatřením uložit povinnost, aby nenakládal s určitými věcmi nebo právy. Bránit se proti zkracujícímu jednání by mělo být možné i žalobou na náhradu škody, neboť ta vychází ze stejné situace jako odpůrcí žaloba, a to zejména na podkladě tří skutkových podstat deliktního práva upravených v § 2909 a § 2910 ObčZ. Tato úvaha o možném uplatnění zmíněných skutkových podstat i v oblasti ochrany pohledávky je ovšem stále ve fázi pokusu, zatím se Nejvyšší soud ČR vyjádřil negativně v případě obecné skutkové podstaty dle § 2910 věty první ObčZ, která upravuje odpovědnost za škodu způsobenou zásahem do absolutního práva.

Osobně mám za to, že současná právní úprava nechrání věřitele před zkracujícím jednáním dlužníka dostatečně. Právo věřitele podat odpůrcí žalobu je totiž omezeno podmínkami, které mnohdy věřitel není schopen překonat a na svou ochranu tak dosáhnout. Z mého pohledu jde zejména o důkazní břemeno ležící na osobě věřitele, které ve většině případů nebude věřitel s to unést, a rovněž o lhůty k podání odpůrcí žaloby, kdy lhůta jednoletá a dvouletá se zdají být poměrně krátké. V tomto ohledu bych proto doporučila obrátit důkazní břemeno na odpůrce a lhůty prodloužit. Ke zlepšení ochrany věřitele nepřispívají ani závěry soudní praxe, jež právní úpravu doplňují, neboť je za zkracující jednání považováno jen zmenšení dlužníkovy majetku, nikoliv například jeho zatížení. O nedostacích právní ochrany věřitele dle mého názoru svědčí i fakt, že se odborníci snaží jeho ochranu posílit i prostřednictvím jiných, již existujících institutů, jako je právě zmíněná žaloba na náhradu škody, ačkoliv k tomuto účelu není primárně určena.

Dle mého názoru byl tak cíl této diplomové práce splněn.

Resumé

This diploma thesis deals with the debtor's fraudulent conduct and the creditor's protection against it. The aim of this thesis is therefore to clarify what exactly a fraudulent conduct is, to present the various means of protection against it, as well as to point out some problematic areas in the current legislation.

Apart from the introduction and conclusion, I have systematically divided the thesis into five main chapters, which are further divided into subchapters. When discussing the issue of debtor's fraudulent conduct, it is first necessary to define legal conduct in general. This is the subject of the first chapter of the thesis. The second chapter focuses on clarifying the concept of fraudulent conduct and who can commit it. It also deals with the institute of relative ineffectiveness of a legal act, which is designed to protect the creditor. The third chapter focuses on specific means of creditor protection, with the greatest attention being paid to the counterclaim as a tool for achieving relative ineffectiveness. It also discusses other possible means of creditor protection, such as the reservation of the right to invoke the relative ineffectiveness of a legal act, interim measures, and an action for damages. The fourth chapter compares the general legal regime of relative ineffectiveness with the special regime of ineffectiveness contained in the Insolvency Act. The fifth chapter is devoted to my subjective reflections on the effectiveness of the current creditor protection legislation.

This topic is an important area of private law that is constantly evolving and is also very close to everyday life. A debtor's fraudulent act is an act by which a debtor shortens the satisfaction of a creditor's monetary claim. This results in an objective disadvantage for the creditor. The creditor can protect himself in particular by means of the relative ineffectiveness of the legal act, which he can enforce by means of an action for counterclaim. He may also protect himself by reserving the right to invoke the relative ineffectiveness of the legal act, by interim measures and, very likely, by an action for damages.

Seznam použitých pramenů

Knižní literatura

DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první. Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-187-3.

KINDL, M.; ROZEHNAL, A. *Nový občanský zákoník. Problémy a úskalí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, ISBN 978-80-7380-516-6.

MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1.

RICHTER, T. *Insolvenční právo. 2. vydání*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017. ISBN 978-80-7552-444-7.

ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-370-8.

TICHÝ, L., *Obecná část občanského práva. 1. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2014. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-483-4.

ZUKLÍNOVÁ, M., *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura, 2. vydání*, Praha: Linde Praha a.s., 2013, ISBN 978-80-7201-918-2.

Elektronická literatura

HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník. 3. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2009. Dostupné z www.beck-online.cz.

LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 1. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2014. Dostupné z www.beck-online.cz.

LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2022. Dostupné z www.beck-online.cz.

PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019. Dostupné z www.beck-online.cz.

SPRINZ, P., JIRMÁSEK, T., ŘEHÁČEK, O., VRBA, M., ZOUBEK, H. a kol. *Insolvenční zákon*. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021. Dostupné z www.beck-online.cz

SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., DOLEŽÍLEK, J., a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021. Dostupné z www.beck-online.cz.

ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Dostupné z www.aspi.cz.

Odborná periodika

ELIÁŠ, K. Zákon a profesori (Malé praktikum ze sociologie práva). *Právní rozhledy*, 1998, č. 6, s. 287 – 291. Dostupné z www.beck-online.cz.

PULKRÁBEK, Z. Odporovatelnost tzv. ekvivalentních právních úkonů. *Právní rozhledy*, 2009, č. 21, s. 753-760. Dostupné z www.beck-online.cz.

PULKRÁBEK, Z. Vyhlídky odpůřícího práva (tzv. relativní neúčinnosti) podle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, 11, s. 381-387. Dostupné z www.beck-online.cz.

ŘEHÁČEK, O., VRBA M. Relativní neúčinnost právních jednání dle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, 21, s. 747-756. Dostupné z www.beck-online.cz.

TICHÝ, L. Deliktněprávní ochrana pohledávky (na okraj žaloby na náhradu škody – konkurenční prostředek právní ochrany znevýhodněného věřitele). *Bulletin advokacie*, 2019, č. 4, s. 34-40. Dostupné z www.beck-online.cz.

Právní předpisy a legislativní dokumenty

zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, dostupná z:
<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Judikatura

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 10. 1999, sp. zn. 31 Cdo 870/99

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 6. 2001, sp. zn. 21 Cdo 2285/2000

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 1. 2002, sp. zn. 21 Cdo 549/2001

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 11. 2002, sp. zn. 20 Cdo 364/2002

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 2. 2005, sp. zn. 30 Cdo 1606/2004

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 10. 2006, sp. zn. 30 Cdo 794/2006

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 2. 2007, sp. zn. 30 Cdo 1706/2006

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 10. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2432/2007

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 10. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2585/2007

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 8. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2736/2007

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 6. 2008, sp. zn. 30 Cdo 3039/2007

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 12. 2009, sp. zn. 30 Cdo 366/2008

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 6. 2012, sp. zn. 21 Cdo 76/2011

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. 21 Cdo 1504/2012;

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 8. 2013, sp. zn. 21 Cdo 2041/2012

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3130/2012

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 10. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3782/2012

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 02. 2015, sp. zn. 21 Cdo 1611/2013

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 29. 9. 2014, sp. zn. 1 Cmo 162/2014
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 21 Cdo 4806/2014
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. 29 ICdo 54/2015
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. 29 ICdo 37/2015
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 10. 2018, sp. zn. 29 ICdo 106/2016
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 11. 2016, sp. zn. 21 Cdo 1625/2016
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 1. 2017, sp. zn. 21 Cdo 3914/2016
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 06. 12. 2016, sp. zn. 21 Cdo 2294/2016
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 8. 2018, sp. zn. 21 Cdo 620/2017
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 10. 2017, sp. zn. 21 Cdo 1079/2017
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 5. 2018, sp. zn. 21 Cdo 3297/2017
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 12. 2017, sp. zn. 21 Cdo 3312/2017
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 3. 2018, sp. zn. 21 Cdo 5165/2017
Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 24. 4. 2019, sp. zn. 5 Cmo 76/2019
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 6. 2021, sp. zn. 24 Cdo 1413/2020
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 6. 2021, sp. zn. 24 Cdo 658/2021

Ostatní elektronické zdroje

BALOUSOVÁ, M. *Předběžná opatření týkající se nemovitostí v teorii a praxi*. [online], 24. 9. 2018 [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/predbezna-opatreni-tykajici-se-nemovitosti-v-teorii-a-praxi-108146.html>

VRCHA, P. *Odporovatelnost právního úkonu podle občanského zákoníku v judikatuře Nejvyššího soudu České republiky*. [online], 30. 11. 2012 [cit. 2021-11-30]. Dostupné z: <https://vrcha.webnode.cz/news/odporovatelnost-pravniho-ukonu-podle-obcanskeho-zakoniku-v-judikature-nejvyssiho-soudu-ceske-republiky/>